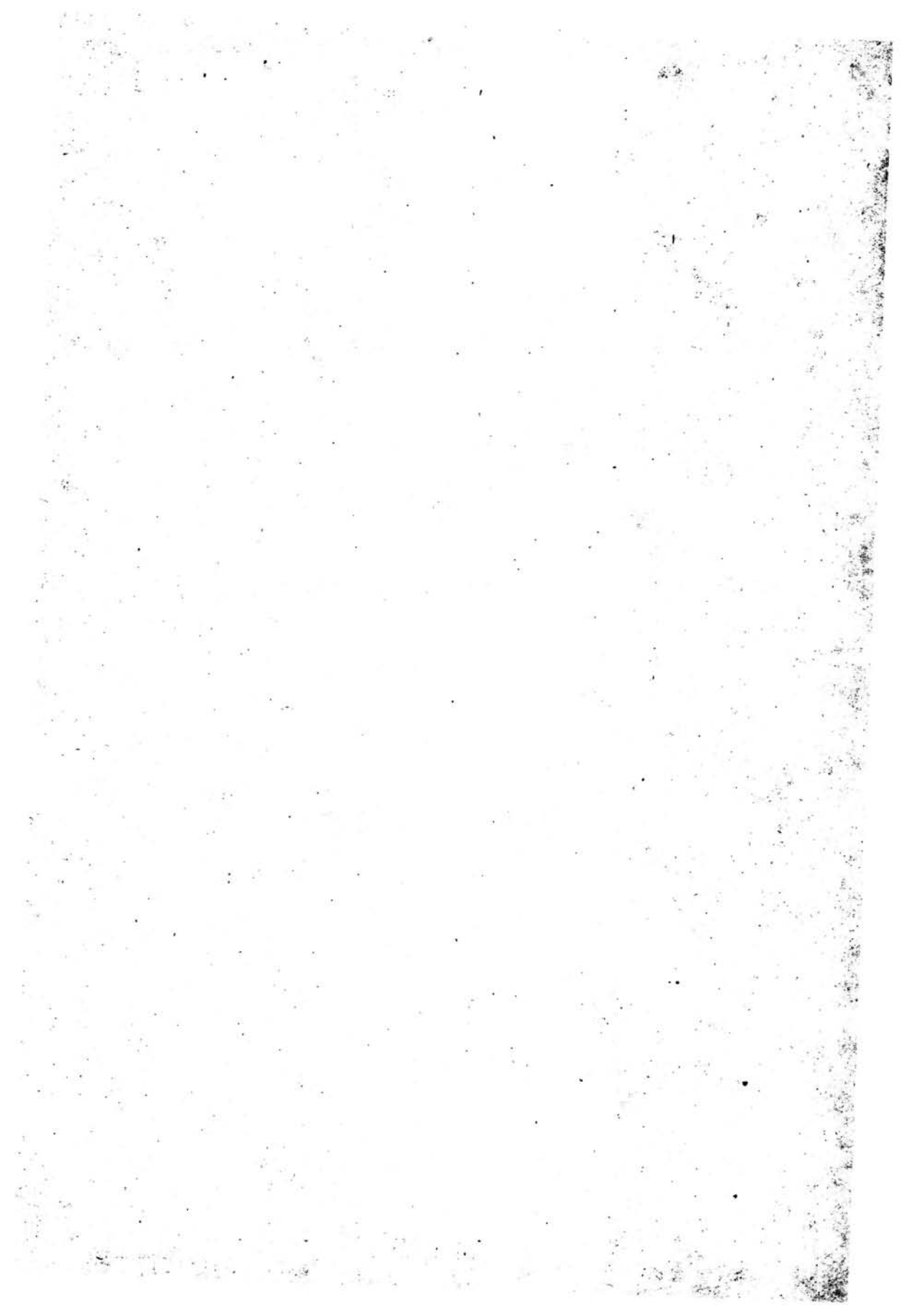

A hungarológia hírei

A Társaság szervezeti élete

A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság második vezetőségi ülése

A Végrehajtó Bizottság rendes évi ülését 1979. szeptember 17–18-án tartotta meg Budapesten, a Magyar Tudományos Akadémia Székházában.

A vezetőség tagjai közül Umberto Albini (Olaszország), George F. Cushing (Anglia), Czigány Lóránt (Anglia), Csavdar Dobrev (Bulgária), Hasan Eren (Törökország), Faragó József (Románia), Futaky István (NSZK), Gerhard Ganschow (NSZK), Ilia Mihály (Magyarország), Hannu Launonen (Finnország), Jean-Luc Moreau (Franciaország), Pándi Pál (Magyarország), Gian B. Pellegrini (Olaszország), Gert Sauer (NDK), Szabó Zoltán (Románia), Tokunaga Yasumoto (Japán) nem tudott részt venni a tanácskozáson.

Gebri Mária szervező titkár beszámolt a Társaság taglétszámának alakulásáról. Az elmúlt egy év alatt 129-en kérték felvételüket, melyet a Végrehajtó Bizottság hivatalosan is elfogadott. Így a Társaság jelenlegi taglétszáma: 575 fő. A Végrehajtó Bizottság jóváhagyta *Klaniczay Tibor* főtítkár javaslatát, hogy a Titkárság a vezetőségi ülés határozatait tájékoztatás céljából mind a tagoknak, mind a csatlakozásra felkért hungarológusoknak a továbbiakban is megküldi.

Ezt követően *Béládi Miklós* főtítkárhelyettes röviden beszámolt a Társaság magyar nyelvű folyóiratának, a Hungarológiai Értesítőnek első számáról, amely az ülés időpontjában már nyomdában volt. A vezetőség tudomásul vette, hogy az Értesítő technikai okokból egyelőre évente egy alkalommal jelenik meg.

A Társaság másik induló folyóiratának, az idegen nyelvű Hungarian Studies-nak előkészületi munkáiról *Klaniczay Tibor* főtítkár számolt be. Javaslatot tett a folyóirat nemzetközi szerkesztőségére (Board of Editors, Advisory Council, Editorial Staff). A vezetőség a szerkesztőség névsorának véglegesítése után megbízta a Titkárságot a leendő szerkesztők írásbeli felkérésére, valamint a szerkesztőséget, hogy dolgozza ki programját és szerkesztési elveit, s azt terjessze a Végrehajtó Bizottság 1980-ban tartandó ülése elé. A Hungarian Studies megindításához szükséges pénzügyi és technikai feltételek megteremtése a Titkárság feladata.

A továbbiakban az 1979-es évre kitűzött feladatok megbeszélésére került sor.

A Végrehajtó Bizottság első ülésén megbízta *Domokos Pétert*, készítse el a hungarológiai oktatóhelyek címjegyzékét tartalmazó kétnyelvű (magyar–angol) kiadványt. Ennek előkészületi munkáiról – Domokos Péter külföldi tartózkodása miatt – *Gebri Mária* szervező titkár számolt be. A vezetőség elengedhetetlennek tartotta valamennyi fontos hungarológiai oktatóhelyi adatainak beszerzését.

A Végrehajtó Bizottság egyetértett *V. Windisch Éva* tervezetével, amelyben kifejtette a hungarológiai alapkönyvtár összeállításának elveit. (A tanulmányt az ülés résztvevői előre megkapták.) Felkérte a Titkárságot, adjon megbízást az alapkönyvtári címjegyzék bevezető, általános részének összeállítására, illetve az összeállítókat, hogy dolgozzák át a három tudományágban már elkészült listákat *V. Windisch Éva* koncepciója szerint.

Béládi Miklós főtitkárhelyettes az ülés elé terjesztette a Lotz-Emlékérem alapítólevél-tervezetét, amelyet a vezetőség azzal a módosítással fogadott el, hogy első alkalommal nem köti meg az odaítélhető érmeek számát. Az emlékérem adományozására első ízben 1981-ben, a Társaság közgyűlésén kerül sor.

Szabolcsi Miklós, a FILLM alelnöke beszámolt arról, hogy a Társaság – felvételi kérelme alapján – 1980. január 1-től hivatalosan tagja a FILLM-nek (Fédération Internationale des Langues et Littératures Modernes). A vezetőség a Társaság képviselőjével – a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően – *Klaniczay Tibor* főtitkárt bízta meg.

Az ülés egyik részletesen megvitatott témája *Sivirsky Antal* (Hollandia) javaslata volt, miszerint égetően szükséges lenne, hogy a Társaság nyújtson információkat a világ lexikon-szerkesztőseinek a hungarológiai vonatkozású címszavak kérdésében. Minthogy a Társaságnak ilyen szolgáltatásra megfelelő eszközei nincsenek, a vezetőség – elismerve a javaslat fontosságát – felkérte a Titkárságot, folytasson tárgyalásokat az Akadémiai Kiadóval, hogy a Kiadó lexikonszerkesztőse vállalkozzon rendszeres információ nyújtására, illetve idegen nyelvű hungarológiai lexikon elkészítésére.

Az ülés második napja a gazdasági kérdések megbeszélésével kezdődött. A Társaság pénztárosának beszámolója és a Számvizsgáló Bizottság egyetértő jelentése alapján a vezetőség elfogadta az 1979. évi gazdálkodást. Továbbra is függőben hagyta a tagsági díjak felhasználásának kérdését.

A továbbiakban a vezetőség az I. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus előkészítésével foglalkozott. *Klaniczay Tibor* főtitkár ismertette a budapesti titkárság javaslatát a kongresszus szervezeti kérdéseire vonatkozóan, majd a vezetőség a következőkben állapodott meg:

A kongresszus időpontja – egyeztetve az Anyanyelvi Konferencia dátumával – 1981. augusztus 10–14. A rendezvényre meghívást kap valamennyi, a titkárságon név és cím szerint ismert hungarológus. Az általános tudnivalókat tartalmazó első körlevelet a titkárság 1979 végéig szétküldi az érdekelteknek. A vezetőség elfogadta a főtitkárnak a kongresszus védnökségére, az előkészítő bizottságra és a szervező bizottságra tett javaslatát. A kongresszus hivatalos nyelve magyar, de mind az előadások, mind a hozzászólások elhangozhatnak a Társaság által hivatalosan használt bármely más nyelven (angol, francia, német, orosz). A Végrehajtó Bizottság az elhangzó előadások számának korlátozására szükség esetén nemzetközi szelektáló bizottságot jelöl ki. 1981-ben a végrehajtó bizottsági ülést közvetlenül a kongresszus előtt, a közgyűlést pedig a kongresszus helyén és idején tartja.

A kongresszus témájára vonatkozóan az előző végrehajtó bizottsági ülésen megválasztott két albizottság javaslatát terjesztették elő az elnökök. *Sinor Dénes* (USA) referátuma nyomán – mely a hungarológia egyetemi oktatásának amerikai modelljéről vetett fel néhány, élénk visszhangot, érdeklődést kiváltó gondolatot – a vezetőség elfogadta az albizottság témajavaslatát azzal a módosítással, hogy a kongresszuson plenáris ülés keretében ne egy, hanem három-négy előadás hangozzék el a hungarológiai oktatás különböző létező és lehetséges modelljéről. A témához kapcsolódó egyes szakkérdésekről szekció-ülés keretében tarthatnak kiselőadásokat a kongresszus résztvevői.

A Benkő Loránd által vezetett albizottság a kongresszus interdiszciplináris témaként a magyar verset javasolta. Átengedve a végleges döntés jogát a kongresszust előkészítő bizottságnak, a vezetőség a következő témaköröket fogadta el: A magyar vers eredete és kezdetei. – A magyar vers nyelvi alapjai. – A magyar szabadvers. – Az énekelt vers és a mondott vers. – A műfordítás kérdései (magyarról, illetve

magyarra). – A magyar verstörténeti kutatások helyzete, múltja, jelen állása. – A versszerűség kritériumainak változása. Ebben a témakörben a nagyobb előadások plenáris üléseken, a kisebbek szekció-üléseken hangzanak el.

Végezetül a Végrehajtó Bizottság köszönettel tudomásul vette *Patyi Sándor* bejelentését, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya a Társaságnak ajándékozza kb. 3.000 kötetnyi tudományos kiadványgyűjteményét.

A Végrehajtó Bizottság rendes évi ülését 1980-ban Turkuban, a Nemzetközi Finnugor Kongresszushoz kapcsolódóan tartja.

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának elnöke, *Szabolcsi Miklós* a Társaság vezetőségének tiszteletére szeptember 17-én este fogadást adott a Budapest Szállóban.

Gebri Mária

Konferenciák, emlékülések

50 éves a Sarló Emlékülés a Petőfi Irodalmi Múzeumban

50 éves a Sarló címmel 1978 decemberében emlékülést rendezett a Petőfi Irodalmi Múzeum az MTA Irodalomtudományi Intézetével és a Párttörténeti Intézetrel együttműködve. 1928-ban, Gombaszög község határában, a Szent György Kör nevű, falujáró, regós-cserkész csoport egy nyári táborozás alkalmával alakította meg és indította útjára a Sarlót, a csehszlovákiai magyar értelmiségi fiatalság mozgalmát. Hatása rövid időn belül érezhető volt nemcsak Csehszlovákiában, hanem Magyarországon és Romániában is. A Sarló vetülete és folytatása volt a Galilei körnek, Ady Endre magyarság-szemléletének, Jászi Oszkár konföderációs törekvéseinek, a Huszadik Század szociológiai beállítottságú kutatásainak. A fiatalok célkitűzései közé tartozott, többek közt, a parasztság társadalmi érvényesülésének elősegítése, valamint a kelet-európai nemzetiségek, ezen belül természetesen főleg a szlovákiai és romániai magyarság helyzetének és lehetőségeinek vizsgálata, a Duna menti népek együttműködésének keresése.

A Sarló törekvéseit legtömörebben a Pesti Napló hasábjain fogalmazta meg, egy incidens kapcsán. 1930. március 15-én a Sarló a dunai népek zászlóival és vörös szalaggal díszített koszorút akart elhelyezni a pesti Petőfi-szobor előtt, s mikor a rendőrség ezt megakadályozta, a küldöttség Táncsics sírjára helyezte el a koszorút. Az események hatására tíz diák aláírásával nyilatkozat jelent meg a Pesti Napló 1930. március 23-i számában, melyben összegzik a Sarló programját. „A megoldatlan földkérdés és az elmaradt együttműködés a szlávokkal és a románokkal mindmáig felkísértő tragédiája a magyarságnak . . . Míg Kossuth Lajos a Habsburg-dinasztia reakciójával szemben a kelet-európai magyar, szláv és román államok konföderációját hirdette a történelmi Magyarország területi épségének fenntartásával, addig a trianoni béke következtében idegen nemzeti államokba került magyarság új nemzedéke már nem az államok, hanem a nemzetek közeledésében és konföderációjában látja a jövő biztosítékát.” A Sarló csúcspontját 1931-ben, Pozsonyban összehívott kongresszusán érte el. A mozgalom 1934-ben oszlott fel, s tagjai közül többen a Csehszlovák Kommunista Párthoz csatlakoztak.

Az ötvenedik évforduló kapcsán a Sarló széles körű publicitást kapott. Megjelent az *Ez volt a Sarló* című gyűjteményes kötet, kiállítás nyílt a debreceni Déry Múzeumban, Csehszlovákiában – a mozgalom szülőhelyén – a Gombaszögi Fesztiválon emlékeztek meg a Sarlóról, az Irodalmi Szemle külön számot adott ki. A Petőfi Irodalmi Múzeumban megrendezett emlékülésen a Sarló hajdani résztvevői, irodalomtörténészek, történészek elemezték, értékelték a mozgalmat. A mozgalom vezető egyénisége, *Balogh Edgár* tartotta a megnyitó előadást. Társadalomtudományi és nemzetiség-történeti szempontból elemezte a mozgalmat. „A Sarló, mint jelenség sajátossága, hogy egy árva fiatalság, amely nem talált még állami segítséget a csehszlovák burzsoá államban, de már kiszakadt a magyar félféudális rendszerből, ez a fiatalság megkapaszkodott a népben, népszolgálatra rendezkedett be, és természetesen szembeszállt két fronton kétféle nacionalizmussal.” A továbbiakban Balogh Edgár három kérdésre utalt, amelyekben a Sarló máig érvényes szellemi örökségét látja.

Az egyik a szociográfiai megközelítés problémája, a másik – ezzel összefüggésben – a pedagógia, az „élményiskola” kérdése, a harmadik a kelet-európai összehasonlító irodalomtörténet és történelem szükségessége.

Balogh Edgár bevezető előadása után *Viliem Plezva*, a Szlovák Párttörténeti Intézet igazgatója elemezte a Sarló agrárpolitikáját és a Csehszlovák Kommunista Párttal való kapcsolatát. A vitához többen hozzászóltak: *Botka Ferenc* a Sarló és a szocialista irodalom kapcsolatáról beszélt, *Dobossy László* a Sarlót mint művelődési mozgalmat vizsgálta, *Sándor László* pedig a mozgalom utóéletét vázolta. A harmincas években a Sarló feloszlását heves vita követte. Az egyik pólus helytelenítette a mozgalmi keretek feladását, tagadta utóéletét, élő hagyomány voltát. A Sarló hibájául róttá fel, hogy felhagyott az éveken keresztül gyűjtött szociográfiai adatok feldolgozásával, s lemondott a szakértelmiség irányításáról. A másik pólus helyeselte a mozgalom önfelszámolását, s a Sarló örökségének azt tartotta, hogy végső fejlődésének konzekvenciáiban eljutott a munkásmozgalomig, s a szándékok azonosságának felismerése pillanatában a Sarló felszámolta önmagát, s a tagok egy része belépett a Kommunista Pártba. Végül a feloszlás után a Sarló-tagok szétszóródva jelen voltak és szervezőleg hatottak a csehszlovák magyar értelmiség közt, az egyetemi városokban.

Az emléküléssel párhuzamosan kiállítás is nyílt a Petőfi Irodalmi Múzeumban 50 éves a Sarló címmel, melyet *Tasi József* rendezett. A kiállítás korabeli fotódokumentumokkal és folyóiratokkal illusztrálta a Sarló történetét.

Kelevéz Ágnes

*A Magyar Tanácsköztársaság 60. évfordulója
Huszadik századi humanista művészek eszmei-esztétikai fejlődése*

A Magyar Tanácsköztársaság 60. évfordulója s a Huszadik századi humanista művészek eszmei-esztétikai fejlődése c. nemzetközi konferencia együttes megtartására került sor 1979. márc. 13–15-én Visegrádon.

A Magyar Tanácsköztársaság évfordulója alkalmat szolgáltatott arra, hogy a hazai és külföldi előadók ezúttal elsősorban a forradalom és az alkotó értelmiség viszonyát vizsgálják. Ezt a problémát elemezte *Sóter István*, *Szabolcsi Miklós*, *Bodnár György*, *József Farkas*, *Oleg Rosszijanov* történeti és elvi jellegű fejtegetései során. Jelentős szerepet kapott – főleg *Köpeczi Béla* és *Hermann István* előadásában – Lukács György ekkori tevékenységének és hatásának vizsgálata. Más előadások a modern művészetek, az avantgarde és a forradalom találkozásáról szóltak (*Béládi Miklós*, *Aleksandar Flaker*, *Botka Ferenc* referátumai). *Karol Rosenbaum*, *Alfred Klein* és *Georg Lück* a Magyar Tanácsköztársaság eszmei hatását és a magyar emigráció szerepét elemezték a szlovák illetve a német irodalom vonatkozásában. *Ludmilla Szkvorcova*, *Illés László* és *Varga Mihály* a művészetek spontán fejlődése és a pártirányítás problémájának már a magyar 1919-es forradalomban felmerült kérdései új megvilágítását tárgyalták a huszas évek szovjet és német irodalompolitikája összefüggésében. *Hriszto Duvedszki* a szovjet és bolgár líra, *Szvetlana Serlaimova* pedig a cseh szocialista líra összefüggései felé terjesztette ki a témát. Más külföldi előadók olyan folyamatokról és írói életutakról szóltak, amelyeket a forradalom vonzókörébe került író-értelmiségiek „határhelyzete” jellemezte. Így *Bosnyák István* Sinkó Ervin etikai forradalmiságáról, *Natalja Groznova* Alekszej Tolsztoj alkotói válságáról és fejlődéséről, *Dieter Schiller* Erich Mühsamról, *Jean Relinger* Barbusse-ről és a Clarté-mozgalomról, *Tamara Balasova* pedig a szocializmus eszméinek erjesztő

hatásáról szólt a 20. sz.-i francia irodalomban. Előadása végén – mintegy az egész konferencia eszmei vezérfonalát érintve – Charles Dobzynskit idézte, aki azt mondta: „A költészet vonzódik a *forradalmisághoz*, s épp ezzel vonzódik az *egyetemességhez* is.”

Az előadások tematikája oly módon kapcsolódott egymáshoz, hogy világossá vált: a magyar irodalomtudomány a Tanácsköztársasághoz vezető folyamatban, a forradalom időszakában és utóéletében is az író-értelmiség művészi-esztétikai fejlődése modellértékű változatait figyelheti meg; s mint a külföldi előadók referátumaiból kiviláglott: a korabeli világirodalom számos jelensége ad hasonló választ az 1917-es és 1919-es forradalmak során felmerült társadalmi és egyéni kérdésekre. Ilymódon tartozott össze szervesen a „tanácsköztársasági téma” az ún. „Humanista művészek . . .” kérdéskör elemzésével.

Ez utóbbi kutatási program elindításaként még 1978. febr. 23-án megalakult Moszkvában a szocialista országok irodalomtudományi intézetei képviselőinek jelenlétében *A világirodalom fejlődésének törvényszerűségei* elnevezésű sokoldalú nemzetközi irodalomtudományi ún. Problémabizottság. E testület megbízta az egyes nemzeti szekciókat, hogy valamennyi résztvevő országra kiterjeszkedően vállalják magukra egy-egy téma irányítását. A magyar fél ilymódon vállalkozott a *Huszdik századi humanista művészek eszmei-esztétikai fejlődése* című, két ötéves időszakra tervezett multilaterális kutatómunka irányítására.

Az 1978-as év során a magyar munkacsoport kidolgozta a téma elvi-módszertani alapelveit, felkérte részvételre a tagországok intézményeit képviselő koordinátorokat. 1978. szept. 26-án Berlinben, egy rokon tematikájú kutatás záró-konferenciája alkalmából széles körű nemzetközi tanácskozást folytatott a kérdésről, a későbbiekben pedig élénk levelezési és konzultációs együttműködést fejtett ki.

A visegrádi nemzetközi konferencia módot nyújtott arra, hogy részt vegyenek itt mindazok a külföldi tudósok, akik felelősek az adott téma kidolgozásának irányításáért. A konferencián tizenhat külföldi szakember jelent meg, többségük előadást is tartott. *A Humanista művészek . . .* téma elvi-módszertani kérdéseit a konferencia keretében igen élénk eszmecsere során *kerekasztal-vitán* elemezték a résztvevők, akiknek soraiban jelen voltak a téma magyar szakértői is, tudományos és kulturális intézmények képviselői, egyetemi oktatók, kiadói szakemberek stb.

E szakmai előkészítés után ült össze alakuló értekezletre a téma Nemzetközi Koordinációs Bizottsága. Az ülésen kijelölték a NKB tagjait; elnök: Szabolcsi Miklós, titkár: Illés László. A továbbiakban ez az értekezlet kidolgozta a téma elvi alapokmányait, megszabta a készítendő írói portrészorozat illetve tanulmánykötet kialakításának módját, a munka távlati ütemtervét, és megbízta a magyar központot, hogy az okmányszerűen összefoglalt anyagot terjessze a Nemzetközi Problémabizottság 1979. június 21–23-i berlini ülése elé jóváhagyásra. (Ezen az ülésen a tervezetet elfogadták, s 1979 őszén sor került a szerzők felkérésére, a kutatási program elindítására.)

A visegrádi konferencia anyaga a *Literatura* című folyóirat 1979. 2–3. sz. 119–241. oldalán jelent meg.

Anyanyelv és kultúra

„Az anyanyelv maga a nép.” Ezzel az Illyés Gyula-idézettel indította útjára 1979. április 23-án a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat a magyar nyelv hetének Békés megyei rendezvényeit, amelynek központi témája volt az anyanyelv és kultúra. Az előadások a hazánkban élő nemzetiségek nyelvével is foglalkoztak, s a tematikának ezt a kiszélesítését indokolta az anyanyelv hetének otthont adó Békés megye, ahol négy nemzetiség is él, délszlávok, szlovákok, románok és németek.

Az anyanyelv hetének ünnepélyes megnyitója április 23-án, hétfőn este volt a békéscsabai Jókai Színházban, ahol *Gosztonyi János* államtitkár mondott beszédet. Szólt az anyanyelv embert és társadalmat formáló szerepéről, a nyelvi műveltség fontosságáról. Hangsúlyozta azt is, hogy a nyelvi műveltség alapjait az iskolában kell elsajátítaniuk gyermekeinknek, majd felhívta a jelenlevők figyelmét az anyanyelvi ismeretterjesztés jelentőségére.

Kedden és szerdán kétnapos tudományos ülészsakot szenteltek a résztvevők a nyelvfejlődés, az anyanyelvi nevelés és a kétnyelvűség legfontosabb kérdéseinek megválasztására. Az ülészsakot *Lőrincze Lajos* nyitotta meg, hangsúlyozta az anyanyelv őrzésének fontosságát a határokon innen és túl. *Benkő Loránd* *Nyelvünk a XX. század utolsó negyedében* címmel tartott előadást, s ebben a nyelvi „előrejelzéssel”, ismertebb tudományos nevén a nyelvi prognosztikával foglalkozott. Az „előrejelzés” a nyelv fejlődésében nem könnyű, mondta, hisz a nyelvi fejlődést, a nyelvi változásokat nagyon sok tényező befolyásolja. Többek között hatnak rá a társadalmi változások, a műszaki fejlődés, s természetesen befolyásolja a nyelvet beszélő emberek közössége. Az ülészsak első napjának délelőttjén még *Sebestyén Árpád* tartott előadást *Az iskolai anyanyelvi nevelés a művelődés szolgálatában* címmel, majd *Zsolnai József*: *Az iskolai anyanyelvi nevelés kisiskolások körében* címmel adott elő. A délutáni ülészsak a kétnyelvűség kérdéseivel foglalkozott, az előadók voltak: *Kálmán Béla*, *Király Péter*, *Csépe György* és *Réger Zita*. A szerdai ülészsakon a magyarországi nemzetiségi nyelvek helyzetével, kérdéseivel foglalkozott egy-egy előadással *Dezső László*, *Mándics Mihály*, *Gyivicsán Anna* és *Budai János*. Az előadásokat mindkét napon konzultáció, vita követte.

A tudományos ülészsakkal egy időben és utána a megyében a hét folyamán mintegy 250 előadás hangzott el a nagyközönség számára. Ezek az előadások foglalkoztak a magyar nyelv történetével, a magyar szókincs gazdagságával, az írói nyelvvel, a szép magyar kiejtéssel, az udvarias nyelvhasználattal, a helyesírással, a megszólításokkal stb., s több előadás a nemzetiségi nyelvekkel.

A magyar nyelv hetének jelentősége, szerepe nemcsak az, hogy az egész ország figyelmét a nyelvre, a helyes nyelvhasználat fontosságára felhívja, hanem az is, hogy az előadásokon, ankétokon a nyelvtudomány művelői, a nyelvművelés hivatott szakemberei közvetlenül találkoznak a nagyközönséggel és személyesen válaszolnak a feltett kérdésekre. Tanácsokat adnak, vitás kérdéseket döntenek el, ezzel is elősegítve a minél helyesebb nyelvhasználatot, hogy az Illyés Gyula által megfogalmazott gondolat még nemesebben, még tisztábban valósulhasson meg.

Szűts László

Az Amerikai Magyar Tanárok Egyesületének IV. konferenciája

Az Amerikai Magyar Tanárok Egyesülete (AHEA) IV., rendes évi konferenciáját 1979. április 26–28. között Washington–Northwest-ben tartotta. A háromnapos konferencián mintegy száz olyan tudós, tanár, könyvtáros és kutató vett részt, aki magyar és kelet-európai filológiával foglalkozik. A philadelphiai Heyden Book Co., a budapesti Akadémiai Kiadó és a New York-i Püski–Corvin kiállításai lehetővé tették, hogy a résztvevők angol és magyar nyelvű könyvek között tallózhassanak. Más kiadványokra, társaságokra és tanulmányi lehetőségekre vonatkozó tájékoztatók tükrözték mindazt a széles körű érdeklődést, ami az elemi oktatástól az újságírásig, a néprajztól az antropológiáig és a természettudományig terjedt.

A konferencia vitaindítóját Péter Basa (DCRT/NIH) tartotta *Modern módszerek a bölcsészettudományokban* címmel. Megvitaták a számítógépes kutatás lehetőségeit a nyelvészetben, az irodalomban, a statisztikai, a bibliográfiai és más hasonló tudományágakban. A szekciók a magyar filológia különböző ágazataival foglalkoztak, közben megrendezték a Végrehajtó Bizottság ülését, majd összehívták a közgyűlést, ahol az elnök jelentést adott az éves munkáról és a jövőbeli tervekről. Az elnöki beszámoló hangsúlyozta a nyelvi és nemzetközi tanulmányokkal foglalkozó Elnöki Bizottságnak beküldött javaslatok és a május 18–20-án tartandó, Erdéllyel kapcsolatos tudományos tanácskozás fontosságát, melyet az Ohio-beli Kent State University Etnikai Örökség Programjával közösen rendeznek.

A kulturális szekció ülésén, amelyen Susan Gal (Rutgers University) elnökölt, a modern magyar élet különböző jellemzőivel foglalkoztak: Magyarország német ajkú kisebbsége és a magyar nyelvű lakosság közötti változó kapcsolatokkal (Conrad Reining, CUA), a kollektivizálással (Marida Hollos, Brown University), a turistákkal és a disszidensekkel szemben tanúsított magatartással a magyar humor tükrében (Judith Katona-Apte, UNC). Linda Dégh (Indiana University) és George Bisztray (University of Toronto) Magyarország két különböző képét mutatta be. Az előbbi arról szólt, hogyan tükröződik a turizmus a folklórban, az utóbbi pedig a modern magyar filmművészettel foglalkozott, bemutatva néhány jelentős játékfilmíró és író-rendező.

Mária Horváth Szalontay (Rutgers University) elnökölt annak a szekciónak az ülésén, melyen többek között a következő előadások hangzottak el: *A ciszterciák szerepe Magyarországon az Árpád-dinasztia idején* (Desider L. Viktor, Harvard University), *Magyar diákszervezetek 1940–1945 között* (Julius Nyikos, Washington and Jefferson College). Martin L. Kovács (University of Regina) az újvilágbeli magyar történelemről beszélt, Joseph Held (Rutgers University) pedig a magyarországi népies mozgalomról írt tanulmányát mutatta be.

A Természettudományi Szekció ülése Stephen Brunauer (Clarkson College of Technology) elnöklete alatt megérdemelten nagy hallgatóságot vonzott, mivel kiemelkedő tudósok tartottak gazdagon illusztrált tájékoztatókat azokról a tudományos eredményekről, amelyek közvetlenül befolyásolják életünket. Zoltán Bay (American University) *Radar csillagászat és a speciális relativitáselmélet*; John Faragó (Dupont Company) *A huszadik század anyagi forradalma*; Charles F. Pulvary (CUA) *A mesterséges intelligencia és annak feltételezett hatása az emberi életre*; L.S.G. Kovasznyay (University of Houston) előadást tartott a kínai és a japán tudományos nevelésről. Legutóbbi kínai úttjáról készített diáképei érdekes dokumentumként egészítették ki előadását.

A magyar nyelvoktatás problémáit és igényeit *Márta Fekete* (Hungarian School, Chicago) és szekciója vitatta meg. Ismertettek egy beszámolót az Albany-beli általános iskolában folyó magyar nyelvoktatásról és felolvastak egy értekezést a kétnyelvűségről, de a legérdekesebb a módszertannal, a tananyaggal és az oktatási gyakorlattal kapcsolatos vita és tapasztalatcsere volt.

Az Irodalmi Szekció a hagyományos formától eltérően ezúttal három költőt és egy novellairót szólatott meg a kortárs irodalom néhány kérdéséről. A költők (valamennyien az USA-ban élnek) a költészet további fejlődési lehetőségeiről beszéltek: *András Sándor* (Washington, DC) az avantgardról, *József Bakucz* (Mount Vernon N. Y.) a költészet és a tudomány közötti szintézis lehetőségeit kutatta, *Elemér Horváth* (Mahopac N. Y.) a magyar nyelvi közösségen kívüli magyar irodalom folyamatosságával foglalkozott. *Galgóczi Erzsébet* azokról a tapasztalatairól beszélt, amelyeket az elmúlt 20 évben egy jelentős magyar irodalmi nemzedék szerzett az irodalmi riportnak vagy irodalmi szociográfiának szentelve munkásságát. Előadásában beszélt e nemzedék nehézségeiről az ötvenes és hatvanas években, de megemlítette azt is, hogy a riportokat és a riportokon alapuló novellákat és regényeket napjainkban elismeréssel fogadják. *Béla Charles Maday* (American University) a Hungarian Studies Newsletter szerkesztője, neves antropológus a szombat esti banketten tartott beszéde a konferencia méltó befejezése volt. Az igazság elfogulatlan kutatását választva témájául, emlékeztette a résztvevőket arra, hogy az igazi tudományos törekvés megköveteli a hátsó gondolatoktól mentes, alapos kutatást, a leírt adatoknak objektíveknek, részleteseknek, körültekintőeknek és precízeknek kell lenniük.

Az American Hungarian Folklore Centrum által szervezett magyar népitánc és népzenei program zárta az estét. Fellépett a Hungaria Népitánc Együttes New Yorkból és a MALAC BANDA Philadelphiából. Magyarországi és erdélyi táncok, dalok és hangszeres muzsika (egy Bartók népdalait bemutató zongoraszólo és egy tárogató szólo) szerepeltek a műsoron, fiatal amerikai magyar művészek előadásában. A műsor végén felkérték a hallgatóságot, hogy mindenki vegyen részt a közös táncban, a magyarországi táncok mai szokásának megfelelően.

Enikő Molnár Basa
Washington, DC

Nemzetközi eszmetörténeti konferencia Siklóson. (1979. május 15–19.)

A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének Reneszánszkutató Osztálya, a budapesti, a debreceni és a szegedi egyetemek régi magyar irodalomtörténeti tanszékeivel közösen *Antitrinitarism in the second half of the 16th century* címmel, amerikai, holland, olasz, lengyel, cseh-szlovák, NDK, NSZK, jugoszláv és román tudósok részvételével nemzetközi konferenciát rendezett. Az angol, francia, német és olasz nyelveken elhangzott előadások közös elméleti vezérfonalát a magyar eszmetörténet kiemelkedő egyéniségének, Dávid Ferenc halálának 400. évfordulója és a XVI. század második felében megerősödő antitrinitárius mozgalom eszmetörténeti jelentősége szolgáltatta. Az ülészak elnöke *Klaniczay Tibor* akadémikus volt.

A tudományág történetében első ízben került sor a korszak ideológiatörténeti jelenségeinek, azok fejlődésének és hatásának a társadalom-, filozófia-, irodalom-, vallás-, és terminológiatörténet szempontjai szerinti komplex megvitatására. A szakterület kilenc országból érkezett legkiválóbb képviselői, közöttük az amerikai *G. H. Williams*, az olasz *Cesare Vasoli*, a lengyel *Lech Szczucki* és a magyar résztvevők új tudományos koncepciókkal, filológiai elemzésekkel, eddig ismeretlen összefüggések megvilágításával járultak hozzá a korszak szellemi és irodalmi életének feltárásához. Együttal új szempontokkal gazdagították a XVI. századi magyar eszme- és irodalomtörténeti kutatást. Rámutattak a hazai források korábban ismeretlen értékeire és utaltak azok európai hatására.

Az ülésszak megnyitáskor Klaniczay Tibor üdvözlőszavai és a Baranya-megyei Tanács képviselőjének köszöntője után hangzott el Pirnát Antal *Dávid e Blandrata. martirio e politica* című nyitóelőadása. A referátumot követő élénk vita a konferencia egészére jellemző maradt. A további napokon *Cesare Vasoli* (La critica umanistica e le origini dell'antitrinitarismo, *Aldo Stella* (Influssi padovani sulla genesi e sugli sviluppi dell'antitrinitarismo cinquecentesco), *Dán Róbert* (Judaizare; a cereer of a term) címmel a tárgyalat eszmetörténeti irányzat filozófiai, művelődés- és kultúrtörténeti hátterével, terminológiai problémákkal foglalkoztak. A jelenség európai párhuzamait és kölcsönhatásait elemezték *Lech Szczucki*, (The Polish and Transylvanian Unitarism in the second half of the XVIth century), *Janusz Tazbir* (Die polnischen Nachklänge der Verfolgung der Antitrinitarier in der Schweiz und Deutschland), *Waclaw Urban* (Lukas Delfin: ein polnischer Antitrinitarier in Mähren um die Hälfte des XVI. Jarhhunderts), *Jan van Goudoever* (Socio-religious movements in the XVIth century Holland; A parallel to Antitrinitarism in Central Europe), *Werner Lenk* (Antitrinitarism im Deutschland) és *Balázs Mihály* (Die osteuropäische Rezeption der „Restitutio Christianismi“ von Michael Servet). Az antitrinitárius mozgalom belső ideológiai feszültségeit tárgyalták *George H. Williams* (The Christological issue between Ferenc Dávid and Faustus Socinus, 1579.), *John C. Godbey* (Sicino and Christ), *Erdő János* (The biblicism of Ferenc Dávid). Az antitrinitáriusok korabeli viszontagságairól és eszméik üldözéséről értekezett *Adriano Prosperi* (L'immagine del Cristo uomo in alcuni gruppi ereticali dell'Italia padana intorno alla meta del '500), *Makkai László* (Un catéchisme hongrois (1569) contre les antitrinitaires). Forrás elemzéseket és bibliográfiai novumokat mutattak be *Szörényi László* (L'interpretazione ungherese del trattato contro l'inquisizione di Reginaldo Gonsalvo (opera dell'antitrinitario Gáspár Heltai), *Ružena Doštalova-Jenistova* (Ein Beitrag zur Discussion über Unsterblichkeit der Seele im XVI. Jahrhundert, Paleolog's Tractat: „De Anima“), *Giampaolo Zucchini* (Per la ricostruzione dell'epistolario di Marcello Squarcialupi: alcune lettere inedite tra il 1586 e il 1588), *Valerio Marchetti* (Le matrici sozziniane delle „Explicationes“ di György Enyedi), *Németh S. Katalin* (Der Pécsér Disput; 1588), *Szabó Géza* (A Hungarian antitrinitarian poet and theologian: Miklós Bogáti Fazakas). A XVI. század végén jelentkező filozófiai ateizmus ismeretlen forrását elemezte *Keserű Bálint* (Ein unbekannter Dialog des Christian Francken. Disputatio inter theologum et philosophum de incertitudine religionis christianae) címmel.

Az előadások túlnyomó többségét széles körű szakmai vita követte. A felszólalók, közöttük számos fiatal kutató és egyetemi hallgató, egyéni szempontokkal bővítették a felvetett kérdéseket, értékes adalékokkal szolgáltak az elhangzottakhoz és ami igen hasznosnak bizonyult, ellenvetéseikkel tovább finomították az előadások anyagát. A konferencia hivatalos nyelvein folyó eszmecserét lelkes és megbízhatóan dolgozó tolmácgárda fordította. Nekik köszönhető, hogy az elmúlt ötven évben

fellendülő tudományos kutatás legújabb eredményeit a nagy számban résztvevő egyetemi hallgatók is magukévá teheték. A konferencia tárgyául választott antitrinitárius mozgalom vizsgálata a primer kutatási eredményeken túl olyan tudománytörténeti kérdéseket vetett fel, melyek máig mutatnak előre. Az európai eszmetörténet antitrinitárius szakaszának elemzése során a résztvevők választ kerestek a különféle eszmék, ideológiák harcainak belső törvényszerűségeire, a szükségszerű konfrontációk következményeire, a társadalomra gyakorolt hatásukra.

Cesare Vasoli zárszavában joggal emelhetette ki a konferencia tudománytörténeti jelentőségét. Rámutatva, hogy a szakterület tudósai első ízben találkozhattak nemzetközi konferencia keretében.

A különféle országokból érkezett, jobbára eltérő világnézetű, más és más nemzeti hagyományokkal rendelkező szakértők példamutató együttműködése volt a siklói rendezvény. A mintegy harminc külföldi vendég és a kb. 90 magyar résztvevő tudományban és élményekben gazdagabban térhet vissza mindennapi munkájához. Köszönettel fordult a Magyar Tudományos Akadémia felé, hogy az módot nyújtott e rendkívül hasznos tanácskozás megrendezésére.

A négynapos tudományos munkát kulturális program egészítette ki. Fogadást adott *Ferenc József* a magyarországi unitárius egyház püspöke, üdvözölte az ülészakot *Kovács Lajos* a romániai unitárius püspök. Nagy sikerű koncertet adott a kitűnő „*Ars Renata*” együttes. Műsorukban XVI. századi magyar és külföldi, vokális és instrumentális zene megszólaltatásával járulva hozzá a kor jobb megértéséhez. A résztvevők megtekintették az egykori nagyharsányi, és pécsi hitvita színhelyeit. Kozák Károly szakavatott vezetése bepillantást engedett a XI. századi pécsvaradi monasztérium ásatási munkálataiba. Pécssett a város történeti emlékei és kulturális rendezvényei között válogathattak a vendégek. A konferencia programját a Szervező Bizottság díszvacsorája zárta.

Az ülészakon elhangzott előadások a „*Studia Humanitatis*” sorozatban önálló kötetként jelennek meg.

Dán Róbert

Szabó Dezső-emlékülés

1979. június 14-én az MTA Irodalomtudományi Intézete, az ELTE Bölcsészettudományi Kara és a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Szabó Dezső születésének 100. évfordulója alkalmából emlékülést rendezett. Az ülésen *Szabolcsi Miklós* elnökölt. Megemlékező előadást *Nagy Péter* tartott, felkért hozzászóló *Király István* és *Béládi Miklós* volt.

Nagy Péter röviden vázolta Szabó Dezső életútját és azokat az eszmei, társadalmi és családi gyökereket, amelyekből az író életműve kinőtt. Előadásában hangsúlyozta, hogy Szabó Dezső ideológiai álláspontjának szinte tételes lefektetése *Az individualizmus csődje* című tanulmány, melyben egy eléggé ködösen elképzelt szocializmus érdekében a totalitarizmus szélsőséges elméletét és gyakorlatát hirdette meg a faji gondolat kiteljesítése érdekében. Gondolatvilága, ideológiája a század első évtizedében alakult ki, s lényegében ezen nem változtatott a következő évtizedek során sem. Elutasította a történelmi materializmust, a társadalom osztályszempontú szemléletét, a társadalom fő mozgatóerejét a fajok egymás közötti har-

cában látta, s krisztianus részvétellel hajolt az elnyomottak felé. Első átütő sikerű regénye *Az elsodort falu*, amelyet a forradalom idején írt. Sikert csak a forradalom bukása után aratott, mert a regény legfőbb mondanivalója, hogy a magyar nép ellen szövetkeztek urai, a németek és a zsidók, s e pusztítás legfőbb eszköze a kapitalizmus és a háború. A kapitalizmus kiemeli a falut „örök” feudális rendjéből, míg a háború a faj tömeges pusztulását idézi elő. A regényben már teljes szélességében kibontakozott az író romantikus parasztmitológiája. Szabó Dezső e regény sikerét felülmúlni nem volt képes, a huszas években elszigetelődött, egészen a harmincas évek közepéig, de akkor, a német fasizmus előrenyomulásakor, a politikus Szabó Dezső szólalt meg.

A magyar fasizmus előrenyomulását aggódva figyelte, de a politikai baloldallal nem tudott és nem akart együttthaladni. E koncepciójának fóruma volt elsősorban a „Ludas Máttyás Füzetek”; pamfletben, vezércikkben, elbeszélésben, versben reagált a korszak aktuális politikai eseményeire, hirdetve saját világnézetét. Hatása kettős volt: a fiatalok egy részét a társadalmi radikalizálódás felé indította el, de többségét a faji ideológia felé sodorta.

Király István hozzászólásában részben azt a hatástörténeti problémát vizsgálta, hogy a harmincas-negyvenes években mit jelentett Szabó Dezső művészete. Vitatta Nagy Péter álláspontját, s lényegében Keresztúry Dezsőnek az évforduló alkalmából a Magyar Nemzetbe írt cikkével értett egyet. Nem a faji ideológia és nem az antiszemitizmus, s nem a harmadik út-a Szabó Dezső-i hatás lényege, hanem ha ellentmondásosan is, a felébredő szociális felelősségérzés és a néphez kötődés. A másik felvetett probléma, hogy mi az író ideológiájában az előremutató. *Király István* vitatta Nagy Péternek A Szabó Dezső-i világnézet jellemző terminus technicáját, a „jobboldali radikalizmus” fogalmát. Regényeiben, cikkeiben – állapította meg – Szabó Dezső helyesen kérdezett rá a kor problémáira, de rosszul válaszolt rájuk. *Az individualizmus csődje* értékelésében *Király István* véleménye az, hogy a cikk lényege a következetes anti-individualizmus és az antiimperialista szenvedély. E cikkben is helyesen kérdezett, de rosszul válaszolt, akárcsak *Az elsodort faluban*. A regény értékes vonásait az antiimperialista patriotizmusban ismerhetjük fel. Természetesen egy életművön belül – szögezte le az előadó – a kérdésfelvetést és az adott válaszokat nem lehet elválasztani. De Szabó Dezső kérdéseire ragaszkodott, válaszaikhoz azonban nem. Válaszaira mindvégig jellemző volt a harmadikutas nacionalizmus. Életművében az antiimperialista patriotizmust és a szociális felelősségérzést kell értéknek tekintenünk.

Béldi Miklós hozzászólásában az életmű időszerűségét vizsgálta. Kettéhasadt egyéniségnek nevezte Szabó Dezsőt: szépirói művei nagyrészt eltemette az idő, több műve olvashatatlanná romlott. Óriási tehetség volt, de szépirói műveit ma olvasva, azt látjuk gyakran, hogy az indulatból-írás álzsenije volt, s a magyar prózának azt a vonalát erősítette, melytől irodalmunknak éppen szabadulnia kellett volna. Tanulmányaiban több a maradandó érték. A harmincas években a jobboldal leplezésében páratlan munkát végzett, s ezen a ponton ismerhetjük fel művei időszerűségét. Cikkeiben újra és újra azt fejtegette, hogy a nemzet történelmileg rossz oldalra állt. Szabó Dezső harmadikutassága ekkor már a népi demokrácia irányába mutatott, s bár a munkásmozgalmi és a polgári radikális baloldallal kapcsolatot nem talált, őt is a baloldalon levőnek kell tekintenünk.

Az elhangzott előadásokat vita követte, amelyre *Nagy Péter* válaszolt. Az ülészak *Szabolcsi Miklós* zárszavával ért véget. Az emlékülés teljes anyagát az Irodalomtörténet 1979/4. száma közölte.

*Ünnepi emlékülés Szegeden Móra Ferenc születésének
századik évfordulóján*

A Móra Ferenc centenáriumi megünneplésére alakult emlékbizottság és Szeged város Tanácsa 1979. július 19-én a szegedi városháza közgyűlési termében ünnepi emlékülést rendezett. Maga a helyszín is nevezetes emlékhely. Móra 1916-tól tagja volt a városi törvényhatósági bizottságnak. 1918. november 2-án ebben a teremben terjesztette elő híres indítványát, hogy Szeged kezdeményezze a köztársaság kikiáltását. Itt tartotta üléseit minden hó első vasárnapján a Dugonics Társaság, amelynek Móra 1904 és 1907 között helyettesítőként, 1917-től 1926-ig pedig választottként főtitkára volt.

A résztvevőket *Papp Gyula* tanácselnök köszöntötte, majd az emlékbizottság elnöke, *Tolnai Gábor* akadémikus mondott bevezetőt. *Tóth Béla*, a Somogyi-könyvtár igazgatója, *Móra Szegegye* címmel a város és fogadott fiának kölcsönhatását mérte föl. *Fazekas István*, a kiskunfélegyházi Kiskun Múzeum igazgatója *Életrajzi motívumok Móra témaválasztásában* című előadásában a szülőváros útravalójának jelentőségét vizsgálta az életműben. *Földes Anna*, Móra monográfusa (1958) az író publicisztikai munkásságát elemezte, rámutatva az elszakíthatatlan kapcsolatra az életmű többi, szépirodalmi jellegű részével és az egész életművet átható politikumra. *Madácsy László* ny. egyetemi tanár *Humor és tragikus valóság Móra egy regényében* című előadásában *A festő halála* (később *Négy apának egy leánya*) keletkezéstörténetét mutatta be. *Nacsády József* egyetemi docens *Móra és a szegedi novellista hagyományok* kapcsolatát tárgyalta, beillesztve Móra elbeszéléseinek egyik vonulatát a Tömörkény, Cserzy és más szegedi parasztnovellisták műveinek folyamatába, egyszersmind rámutatva Móra ilyen tárgyú írásainak sajátosságaira. *Orosz László* kecskeméti gimnáziumi tanár *Móra Ferenc és Katona József* címmel három apró adalékból bontotta ki Mórának Katonáról alkotott képét, amelyet az író regényben szeretett volna megrajzolni. Ez a kép, a félegyházi szűcs fiának a kecskeméti takács fiáról kialakított nézete, még elrajzolásával is jellemző Mórára. *Trogmayer Ottó*, a Móra Ferenc Múzeum igazgatója Móra régészeti munkásságáról adott áttekintést. Bár Móra műkedvelőként fogott az ásatásokhoz, jó érzékkel, szerencsés kézzel és tapasztalatainak kitűnő általánosításával a hazai régészetbe nemcsak sok új adatot, hanem új szemléletet is hozott. Külön érdeme, hogy íróként is, múzeumigazgatóként is minden elődjénél többet tett a tudományos ismeretterjesztésért.

Tolnai Gábor elnöki zárószavában megállapíthatta, hogy az elhangzottak előnyösen gazdagítják Móra életművéről ismereteinket, és hozzájárulnak az író hitelesebb arculatának megismeréséhez.

Az ünnepi ülés után az emlékbizottság elnöke a bizottság tagjainak és az előadóknak átadta a centenáriumi Móra-plakett egy-egy példányát, Ligeti Erika alkotását.

Az előadások közül *Tóth Béláé* a Tiszatájban, *Madácsy Lászlóé* a Móra Ferenc Múzeum évkönyvében már megjelent; *Fazekas Istváné* sajtó alatt van a Bács-Kiskun megyei múzeumi évkönyvben, a Cumaniában; a többi – az elnöki zárószó óhaja szerint – talán külön kötetben lát majd napvilágot.

*Folytonosság és új utak keresése a második világháború után
az európai szocialista országok irodalmában, 1945–1950.*

Az MTA Irodalomtudományi Intézete és a Szovjet Tudományos Akadémia Szlavisztikai és Balkanisztikai Intézete 1979. október 2–3-án tudományos tanácskozást rendezett. Témája: *Folytonosság és új utak keresése a második világháború után az európai szocialista országok irodalmában, 1945–1950.*

A szovjet delegációt *Jurij V. Bogdanov* igazgatóhelyettes vezette, tagjai *Szvetlana A. Serlaimova* osztályvezető, *Viktor A. Horev* tudományos főmunkatárs, *Tamara P. Agapkina* és *Vjacseszláv T. Szereda* tudományos munkatársak voltak.

A magyar irodalomtudomány képviselőjében a tanácskozáson az MTA Irodalomtudományi Intézete Modern Magyar Irodalmi Főosztálya mellett az MTA Kelet-európai Kutató Csoportjának és az Eötvös Loránd Tudományegyetemnek a munkatársai vettek részt.

Sötér István és *Jurij V. Bogdanov* megnyitó szavai után *Bodnár György* és *Jurij V. Bogdanov* elméleti előadást tartottak a kontinuitás és diszkontinuitás dialektikus jelenségeiről az irodalomtörténeti folyamatokban. Ezt *Béládi Miklós* előadása követte „a készülődés éveiről”, a magyar irodalom 1945–1948 közötti korszakáról.

Az előre elkészített felszólalásokban a szakértők az egyes szocialista országok adott korbéli irodalmának egy-egy jellemző részkerdését elemezték. Például *Tamara P. Agapkina Zofia Nalkowska*, *Vujicsics D. Sztoján* pedig *Miroslav Krleža* és *Ivo Andrić* 40-es években végzett alkotómunkájáról beszélt. A Szlavisztikai és Balkanisztikai Intézet magyar irodalommal foglalkozó munkatársa, *Vjacseszláv T. Szereda Déry Tibor* 1945–1948 közötti munkásságát méltatta. A felszólalásokat szabad vita követte.

A konferencia résztvevői egyetértettek abban, hogy e korszak irodalmában szervesen továbbélnek a század haladó irodalmi hagyományai. Megállapították, hogy a felszabadulást követő időszakban a szocialista országokban fejlődésnek induló irodalom és irodalmi élet igazi kibontakozása nem a rákövetkező évtizedben, hanem a hatvanas-hetvenes években történt. Előadások sora jelentős művek értelmezésével és kiemelkedő alkotók portréival bizonyította, hogy e korszak időtálló alkotások születésének ideje volt, rövidege és átmenetisége nem jelentheti önálló jelentőségének kétségbevonását. Az előadásokat követő vitában megfogalmazódott az a jogos igény, hogy az adott kor szocialista irodalmát a kutatás a jövőben az eddiginél mélyebb poétikai szempontú elemzésnek vesse alá.

A konferencia munkáját zárszavában *Szabolcsi Miklós* és *Jurij V. Bogdanov* értékelte.

Tverdota György

Venezia, Italia, Ungheria fra Arcadia e illuminismo – dalla presa di Buda alla rivoluzione francese. IV° Convegno di studi italo-ungheresi. 23–27 ottobre 1979.

A velencei Fondazione Giorgio Cini és a budapesti Kultúrkapcsolatok Intézetének védnökségével a Magyar Tudományos Akadémia rendezésében, annak elnöki tanácsstermében 1979 október 23–27. között negyedik alkalommal került sor az olasz–magyar kapcsolatok történetével foglalkozó, az elmúlt évtizedben hagyományossá

lett kerekasztal-megbeszélésre. Az összejövetel tárgya ez alkalommal *Velence, Itália és Magyarország kapcsolata az Arcaida és a felvilágosodás, illetve Buda felszabadítása és a francia forradalom közötti időszakban*. Köpeczi Béla megnyitójában vázolta az olasz–magyar történeti múlt komparatiztikus vizsgálatának, szintetikus elemzésének és az olasz–magyar közös tudományos együttműködésnek a századfordulón kialakult hagyományát; utalt a mindkét oldalon megerősödött ilyen irányú igényekre. *Vittore Branca* professzor, a Fondazione Giorgio Cini alelnöke a velencei magyar kapcsolatok tradícióját hangsúlyozva nyújtotta át Köpeczi Bélának az alapítvány Szent György-plakettjét és az 1976. évi harmadik konferencián Velencében elhangzott előadások tanulmánykötetét (Venezia e Ungheria nel contesto del Barocco europeo. Firenze 1979. Olschki). Közel félszáz hivatalos résztvevő és sok érdeklődő hallgató jelenlétében hét ülésen összesen harminc előadás hangzott el, amelyet mindig élénk vita követett.

Amint a program címének kettős utalásából is sejthető, a felolvasások tárgyköre a történeti tudományok minden területére kiterjedt. Az egyetemes történet egy-egy részletkérdésével *Raoul Guez* (Róma), *Pietro Marchesani* (Genova), *H. Balázs Éva* foglalkozott. II. Rákóczi Ferenc függetlenségi harcának olasz vonatkozásait *Köpeczi Béla* és *Benda Kálmán* tárgyalta. A XVIII. század hazai művelődéstörténetének és az iskolázásnak a felvilágosodással kapcsolatos irodalmát, kutatási eredményeit *Kosáry Domokos* foglalta össze. A század szellemi mozgalmainak történetéből egy-egy jelentős kérdést *Pásztor Lajos* (Róma) és *Pásztor Edit* (Róma) fejtegetett. Ebből a szempontból a megbeszéléseken tárgyalt korszak lezárását jelentette *Fogarasi Miklós* előadása az észak-itáliai felvilágosodott írók Magyarország-ismeretéről. Az Eger műemlékeit bemutató kirándulás keretében, az egri Érseki Könyvtárnak a tárgyalt korszakot idéző szép dísztermében hangzott el *Bitskey István*nak a könyvtár XVIII. századi olasz könyveiről, könyvgyűjtőiről, valamint *Holl Bélának* a katolikus papság felvilágosodásra utaló könyvműveltségéről tartott előadása. A korszak olasz történetíróinak Magyarországra vonatkozó közléseiről *Jászay Magda*, Gianfrancesco Gemelli Carerinak a hazai szakirodalomban ismeretlen útleírásáról *Pietro G. Nonis* (Padova), Ludovico Marsigli önéletrajzáról *Herczeg Gyula* adott elő. Az előadások sorában jelentős helyet foglaltak el az irodalomtörténeti vonatkozású dolgozatok. *Bán Imre* a korszak magyar irodalmának itáliai forrásait ismertette. Egy-egy részletkérdést, így Mikes Kelemen olasz motívumait *Andrea Csillaghy* (Velence), a XVII. századi olasz regény balkáni vonatkozásait *Alberto Tenenti* (Párizs) vizsgálta. Az irodalomtörténeti előadások jelentős része a római Accademia dell'Arcadia történetét és hatását kutatta. *Sante Graciotti* (Róma) és *Sárközy Péter* a mozgalom közép-európai kisugárzását foglalta össze. *Szauder Mária* dolgozatában Faludi Ferencnek a római Arcadiával való kapcsolatáról, *Szörényi László* pedig Patachich Ádám püspök nagyváradi Arkádiakörének latin verseiről közölt új adatokat, összefüggéseket. *Andreina Griseri* (Torino) művészettörténeti előadása pedig e „pásztori” költészet képzőművészeti vonatkozásaira hívta fel a figyelmet. A török uralom alól felszabadult Magyarországon alkotó olasz képzőművészekről *Garas Klára* előadása nyújtott összefoglaló áttekintést. (Ehhez kapcsolódott a második ülésnap estéjén a budapesti Szépművészeti Múzeum gyűjteményében tett látogatás Garas Klára főigazgatónő vezetésével.) Elhangzott négy drámatörténeti vonatkozású előadás is. *Bruno De Marchi* (Miláno) a XVIII. századi magyar színjátszás és az iskoladráma történetének pontos, adatszerű ismeretével, azok dramaturgiai vizsgálatára tett kísérletet és adott újszerű, megfontolandó szempontokat. *Horányi Mátyas* az Esterházyak olasz színházáról, *Vavrinecz Veronika* pedig az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött 170 opera-partitúra alapján a család olasz opera-kultúráját és udvari karmesterük, Joseph Haydn ebben való szerepét vázol-

ta. A nyelvészetet *Carla Corradi* (Bologna) dolgozata képviselte, amelyben a XVII-XVIII. századi itáliai és velencei közbeszédből átvett magyar kölcsönszavakat vizsgálta. E gazdag, változatos sorozatban kapott helyet *Ugo Tucci* (Velence) és *Katus László* értékes dolgozata; mindketten a XVIII. századi hazai gazdasági-kereskedelmi viszonyokban Trieszt szerepét vizsgálták.

Az olasz-magyar kerekasztal-megbeszélés *Klaniczay Tibor* záró szavaival ért véget. Az elhangzottokról természetesen csak a hallottak alapján számolhattunk be. Az előadások hamarosan végleges formában, jegyzetekkel ellátva – az ugyancsak „hagyományos” – tanulmánykötetben látnak napvilágot.

Holl Béla

Móricz Zsigmond-emlékülés

Móricz Zsigmond születésének 100. évfordulója alkalmából 1979. október 25–27 között emlékülést tartottak Debrecen, az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya, a Magyar Írók Szövetsége, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság és Debrecen Megyei Város Tanácsa szervezésében. A tanácskozás témája Móricz valóság-látása és időszerűsége volt. *Sőtér István* elnöki megnyitójában Móricz máig élő hangjára hívta fel a figyelmet, hangsúlyozva, hogy modernsége nem elsősorban formájában, hanem gondolat- és életérzésében jelentkezik, s Móricz az az író, aki az egész magyar társadalom méreteiben tudott gondolkodni. Sőtér István bevezetője mintegy leütötte az alaphangot, több előadás ugyanis szorosán a megnyitó előadás gondolatmenetéhez kapcsolódva azt fejtegette, hogy miben nyilatkozik meg Móricz Zsigmond korszerűsége, illetve arra kereste a választ, miért tekinthetjük a 20. századi magyar széppróza nagy alkotóját napjainkban is időszerű írónak. *Nagy Péter* *Móricz Zsigmond modernsége* című főelőadása a témát két szempontból vizsgálta; egyfelől arról beszélt, hogy mit jelentett a maga idejében és mennyire volt modern Móricz, másfelől, hogy a magyar irodalomnak és olvasónak mit jelent ma az író modernsége. Nagy Péter az író paraszti osztályszempontjában vezette le azokat a műfaji és művészi újdonságokat, amelyek Móriczot a naturalizmustól az impresszionista és expresszionista kísérleteken át az új tárgyiasságig és az esszéregényig, végül a mítikus hősiség és kifejezésbeli modernség egyesítéséig vezették. Kiemelte a kisregények jelentőségét, s felhívta arra a tényre a figyelmet, hogy az azelőtt kevésbé becsült művek erős lírizáltságuk révén új jelentőséget kapnak a mai olvasó szemében.

Bori Imre *Móricz Zsigmond modernizmusa* című előadásában azt kívánta bizonyítani, hogy az író nem a stílus és a regényszerkesztés síkjain közelítette meg a naturalizmust, hanem a naturalista szecessziós szerelem ábrázolásával; ennek változatos és patológikus képét rajzolta meg több művében. Ez az ábrázolásmód elszakadást jelentett a klasszikus naturalizmustól, s oly mélyen jelen van Móricz művészetében, hogy a regények a történelmi igazságszolgáltatást is gyakran erotikus elégtételként ábrázolták. *Fekete Gyula* más oldalról nyúlt *Móricz korszerűségéhez*. Az író korszerűségét nem az életmű esztétikumában kereste, hanem az írói etika vetületében: az életmű lényegét Móricz közéletiségében, szolgálattudatában, hazacentrikuságában, életismeretében, a szegények pártján álló elkötelezettségében ismerte fel. *Béla Miklós* *A másik Móricz: a kisregények írója* című előadása a kevésbé értékelt kisregényekre irányította a figyelmet, s utalt arra, hogy Móriczot nem modern

íróként, hanem a 19. század vége és az avantgarde közti korszak legnagyobb alkotójaként kell méltatnunk.

Az előadások másik csoportja Móricz Zsigmond pályájának és életművének történeti, filológiai oldalait világította meg. *Jócsik Lajos*, Móricz szerkesztőtársa *A Kelet Néperől* tartott visszaemlékező előadást, s azt fejtette ki, hogy Móricz a Kelet Népeben ugyanazokat a témákat akarta ébrentartani és újrafogalmazni, amelyeket pár évvel korábban, mint a *Nyugat* egyik szerkesztője, már megpendített. *Czine Mihály* *A népfrontos Móriczról* szóló előadásában az író pályájának utolsó, egyik leggazdagabb szakaszáról, népfrontos jellegű, népi demokratikus törekvéseiről beszélt. *Barta János* *A Rajongók Móricz-átdolgozása* című előadásában leszögezte, hogy irodalomtudományunk eddig nem vállalkozott az eredeti és az átírt Kemény Zsigmond-regény szövegének egybevetésére. Az előadó főként azokat az esztétikai és stíláriai szempontokat emelte ki, amelyek alapján Móricz a regényt modernizálta, bemutatva, mit nyert és mit veszített Kemény szövege az átdolgozással. *Szabó Magda* szellemes esszében válaszolt az előadása címeként jelzett alapkérdésre: *A századforduló és Móricz Zsigmond történelemszemlélete*. Felidézte a századforduló légköré iránti mai nosztalgiát, előadásának csattanója az volt, hogy ha Móricz ma élne, ezt a nosztalgiát elutasítaná, hisz a századforduló Móricz-i Magyarországa az író regényeiben dermesztő világ. *Ördög Szilveszter* az egyik legtöbbet vitatott Móricz-regényről, az *Erdélyről* tartott előadást, arra kereste a választ, hogy az Erdély valóban csúcspont-e a magyar irodalomban.

A záróülésen *Bodnár György* *Móricz Zsigmond irodalomszemléletét* elemezte és az író kritikái, tanulmányai, ars poeticái alapján megállapította, hogy kezdetben Móricz a népnemzeti iskola szellemében foglalkozott az irodalom problémáival, 1908-tól kezdve a Nyugat köre és főleg Ady példája felbátorította, szakított korábbi nézeteivel és a nemzeti irodalomnak új felfogását dolgozta ki. *Herczeg Gyula* *Móricz Zsigmond mondatszerkezetéről* értekezett, *Katona Imre* az író néprajzi gyűjtésének hatását vizsgálta, *Márkus Béla* pedig a fiatal írónemzedék Móricz-képét vázolta fel.

A meghirdetett előadókon kívül a határainkon túl élő és magyar irodalommal foglalkozó írók, irodalomtörténészek is felszólaltak Debrecenben. A bolgár *Petar Szlavinszki* azt hangsúlyozta, hogy Móricz megértette saját kora szavát, a háború lényegét és a forradalmat. A Romániából érkezett *Balogh Edgár* mai irodalmi problémákról szólt Móricz kapcsán, nevezetesen arról, hogy a mai „modern” irodalom elidegenedik a tömegektől, az olvasóréteg irodalom nélkül marad. Az Angliából érkezett *George F. Cushing* Móricz novelláinak fordítási problémáit feszegette. Több szempontból nehéz Móriczot angolra fordítani – mondta –, mert az angolok nem szeretik a novellát, s nehezíti a befogadást, hogy más a társadalmi háttér, a szokások rendje, stb. Fogas kérdés az is, hogyan határozható meg, mi a novella és mi a riport? Móricznál e két műfaj sokszor egybeolvad, de Angliában ma is merev a különbség közöttük. *Karol Wlachowski* ugyancsak a Móricz-fordítás nehézségeit tárta a hallgatók elé, beszámolt Móricz szlovákra-fordításáról, s 1945 utáni fogadtatásáról. *Jelena Umnyakova* a szovjet irodalom Móricz-képéről beszélt és a regények és novellák fordítási nehézségeit taglalta. *Mircea Popa* hozzászólása, melyet *Gelu Pateanu* olvasott fel, Móricz és Sadoveanu prózája közötti hasonlóságokra, párhuzamokra hívta fel a figyelmet.

A háromnapos ülésszak eredményét, jelentőségét *Pálmai Kálmán* foglalta össze.

Faludi Ferenc-emlékülés
Kőszeg – Németújvár (Güssing) – Rohonc (Rechnitz)
 1979. november 12–17.

A költőre, a nyelvművészre, a magyar próza mesterére, az európai filozófiai eszmék iránt fogékony gondolkodóra, a kortársak művelését, „csinosítását” vállaló és arra hivatott nevelőre, a józan és jókedélyű moralistára emlékezett az a tudományos ülés, amelyet az MTA Irodalomtudományi Intézete, Vas megye és Szombathely Város Tanácsa, valamint a burgenlandi Tartományi Kormány és a budapesti Osztrák Kulturális Intézet rendezett Faludi Ferenc születésének 275., halálának 200. évfordulóján.

Faludi Ferenc a késői barokk kultúra egyik utolsó képviselője irodalmunkban, aki költészetében és írói nyelvében meghaladta korát. Horváth János vele indítja a magyar irodalmi népiesség történetét feldolgozó monográfiáját, Weöres Sándor pedig benne látja a modern magyar líra atyját.

A konferencia valójában – ha nem is hivatalosan – a szombathelyi Egyházmegyei Könyvtárban rendezett Faludi-kiállítás megtekintésével kezdődött. A gazdag anyagból, amely a költő korabeli kiadásait és olvasmányait mutatta be, kiemelkedett a kéziratos daloskönyv, a kiállítás legértékesebb darabja. Az ülés résztvevői találkoztak a szombathelyi Tanárképző Főiskola tanáraival, hallgatóival és válaszoltak kérdéseikre. A legnagyobb érdeklődés a régi magyar irodalom, illetve a mai könyvkiadás és kultúrpolitika iránt nyilvánult meg.

A konferencia megnyitására november 13-án Kőszegen, a Gyógypedagógiai Főiskola épületében került sor. Itt hangzottak el az első két nap előadásai. Először három kérdést vitattak meg: *Vajda György Mihály* Faludi és a felvilágosodás kapcsolatát, európai háttérét rajzolta fel. *Kőszeghy Péter* Faludi prózájának magyar előzményeit ismertette. *Vörös Károly* azokat a történelmi, gazdasági és társadalmi körülményeket világította meg, amelyek a költő szűkebb hazájának, az Őrségnek – Burgenlandnak sajátos viszonyait kialakították. A délutáni ülés előadói Faludi és a korabeli európai irodalom kapcsolatát vizsgálták. *Köpeczi Béla* Gracian y Morales (1601–1658) spanyol jezsuita író magyarországi fogadtatásával foglalkozott, *Bán Imre* az „Udvari ember”-t és eredetijét, Gracián művét vetette össze. *Korzenszky Richárd* a „Szent ember” és Faludi munkásságának az aszkétikus irodalmi hagyományba nyúló gyökereit kutatta. *Szörényi László* a költő kéziratos, kiadásra váró prózai művét – „Történetek Szűz Máriáról” – mutatta be. *Hopp Lajos* Faludít, mint a 18. századi magyar próza nagy újtóját méltatta.

A november 14-én elhangzott előadások a drámaíró és költő Faludival foglalkoztak. *Staud Géza* Faludi drámáit, *Szaunder Mária* a költő és a római Arcadia kapcsolatát elemezte. *Sárközy Péter* a dalköltő eredetiségét vizsgálta. A Faludi-versek helyét az egykorú európai költészetben *Ferenczi László* ismertette. Faludi szűkebb környezetét, a korabeli társadalmat *Tolnai Gábor* jellemezte. Felhívta a figyelmet azokra a szálakra, amelyek az író népiességét és a szülőföldet összekapcsolják. A délutáni előadók az író utóéletével és irodalomtörténeti jelentőségével foglalkoztak. *Szathmári István* Faludi és a magyar nyelv, *Martinkó András* pedig Faludi: útban a magyar költői nyelv felé címen tartotta meg előadását. Ekkor mutatta be *Jelenits István* Faludi szólásgyűjteményét.

November 13-án, Kőszegen *Dr. Arthur Kremsner*, a budapesti Osztrák Kulturális Intézet igazgatója és a Magyar Tudományos Akadémia képviselőjében *Klaniczay Tibor*

koszorúzta meg az egykori gimnázium falán elhelyezett emléktáblát. Méltatták Faludi jelentőségét, kőszegi munkásságát, iskolaigazgatói éveit.

A tudományos ülészak november 15-én Németújvárott folytatódott, ahol a résztvevőknek alkalmuk nyílt a magyar művelődéstörténet szempontjából jelentős műemlékek megtekintésére. Az impozáns, még megrongálódott állapotában is lenyűgöző várat, az ott őrzött gyűjteményt, ma múzeumot, Batthyány László (Ladislas) herceg mutatta be. A lovagterem falán korabeli festmények őrzik a család kiemelkedő tagjainak arcképét. A Batthyányak gazdag könyvtárát az újvári ferences kolostorban helyezték el, ahol szakszerűen folyik a páratlanul értékes anyag feldolgozása.

A németújvári művelődési központban már német nyelven folytatták a tudományos előadásokat. *Csáky Móric* (Bécs) Faludi és kora szellemi áramlataival foglalkozott. Csáky azt a két világot ismertette, melynek határán Faludi és életműve állott. A jezsuita szerzetes nem maradt a hagyományos, egyházi képzést és szellemet sugalló környezet foglya, hanem elfogadta a felvilágosodás számos, az egyházi és vallásos gondolkodást felfrissítő elemét, amelyek elindították korábbi világgépének átforgatódását. Faludiban az elsősorban Nyugat-Magyarországról érkező, az európai szellemi áramlatokat tovább sugárzó közvetítőt látja, akinek személye és egész tevékenysége szorosan kapcsolódik az országrész kulturális hagyományaihoz. Életműve alkalmas arra, hogy ma is napjainknak megfelelő szellemi és kulturális együttműködésre ösztönözzön. Azt a sajátos történelmi környezetet, amelyre Csáky utalt, közelebbről *Vörös Károly* világította meg. Nyugat-Magyarország gazdasági, társadalmi viszonyaiból következően különbözött az ország más részeitől, jobban kapcsolódott a katolikus egyházhoz és a Habsburgokhoz. Vörös is annak a reményének adott kifejezést, hogy Faludi művének és a sajátos, korabeli nyugat-magyarországi viszonyoknak vizsgálata elősegíti az osztrák-magyar történelmi és művelődéstörténelmi kapcsolatok további kutatását. Faludi irodalmi jelentőségét *Szörényi László* méltatta és tájékoztatót a kéziratok műveinek folyamatban levő kiadási munkáiról.

Faludi Ferenc és a gráci egyetem című előadásában *Johann Andritsch* (Grác) a költő gráci éveit ismertette. Ez időben vezették be az új iskolarendszert, amely a korábbi patetikus-vallásos, latin nyelvű oktatást lassan kiszorítva helyet adott a gyakoribb, részben már világi célokat szolgáló, az anyanyelvi képzésre támaszkodó, a felvilágosult művelődés-eszményt formáló tanmenetnek. Ez a szellemi légkör is táplálta Faludi erkölcsnemesítő műveit.

Két koszorúzásra került sor, november 15-én a költő szülőháza előtt rótták le kegyeletüket Németújvár és Vas megye előjárói, 16-án pedig Rohonc város polgármestere a burgenlandi Landesregierung, *Szabolcsi Miklós* pedig a Magyar Tudományos Akadémia nevében helyezte el a koszorúját az emléktáblán, emlékezve Rohonc egykori lakójára, a szegényház felügyelőjére, aki betegen és öregén is művei kiadásának tervével, rendezésével foglalkozott.

Felsőőr (Oberwart) művelődési házában Gergely Ferenc orgonahangversenyével és magyar előadóművészek Faludi-estjével zárult az ünnepi megemlékezés. Felsőőrön nyílt alkalom arra, hogy a konferencia magyarországi résztvevői, valamint a hazai művészek találkozzanak a burgenlandi Magyar Kultúregyesület vezetőivel, tagjaival.

A Faludi-ülésszakra jelent meg a *Burgenländische Heimatsblätter* 1979/4. száma, amely a Németújvárott elhangzott előadásokat tartalmazza, gazdag képanyaggal és bibliográfiával, valamint a *Burgenländische Bibliothek* kiadásában a két nyelvű Faludi verseskötet – *Franz Faludi: Gedichte* (Edition Roetzer, Eisenstadt). A 150 lapos, gazdag és jól válogatott kötet gondozója, *Franz Probst* az utószóban a barokk és a felvilágosodás találkozásának sajátos megjelenési formáját látja Faludi költészetében,

magát a költőt, az erkölcsnemesítő írókat mint az európai és a magyarországi szellemi áramlatok közötti közvetítőt üdvözli.

A Faludi-ülésszak megrendezésében, eredményes munkájában nagy szerepe volt a burgenlandi Tartományi Kormányának, valamint a szervezést végző *Dr. Arthur Kreamsnernek, Tárnai Andornak* és *Szörényi Lászlónak*.

T. Erdélyi Ilona

*Az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem
1980. évi akadémiai napjai*

Az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem 1980. május 11 és 17 között tartotta évi szokásos akadémiai napjait Franciaországban, az észak-elzászi Woerth község melletti Liebfrauenberg nevű konferenciaközpontban.

Tizenkét országból mintegy százan vettek részt a rendezvényeken. A program *Magyar magatartás egykor és ma* címet viselte.

Előadást tartottak: *Benda Kálmán* történész (Budapest): Társadalmi magatartás a kelet-közép-európai történelemben; *Hankiss Elemér* szociológus (Budapest): Magyar viselkedéskultúra; *Kósa László* néprajzkutató (Budapest): Népi csoportok és tájak szerepe a tudat és a közgondolkodás formálásában; *Zsindey Endre* református teológiai kutatótanár (Männedorf, Svájc): Magatartásformáló kollégiumok a történelemben; *Kende Péter* egyetemi magántanár (Párizs): Nyugati viselkedéskultúra; *Kemény István* szociológus (Párizs): Nyugat-európai magyar viselkedéskultúra; *Kiss Sándor* egyetemi tanár (Strasbourg): Strasbourg és a jövő Európája címmel.

Beszámoló hangzott el a nem sokkal korábban Genfben tartott tudományos szemináriumról, amely *Bibó István* életművét értékelt. *Bárczay Gyula* református lelkész (Therwil, Svájc) a Nyugat-Európában élő magyarok második nemzedékével, tizen-huszon éves fiatalokkal folytatott kerekasztalbeszélgetést magyarságtudatukról.

A tanulmányi programot irodalmi műsorok egészítették ki. Az akadémiai napok keretében rendezték meg *Sütő András* író (Marosvásárhely) irodalmi estjét Strasbourgban. Egy másik alkalommal *Sütő András* mutatta be Herder-ösztöndíjasát, *Szőcs Géza* költőt (Kolozsvár), aki műveiből adott elő. A programsorozat utolsó estjén *Illyés Kinga* és *Török Elemér* a Marosvásárhelyi Állami Színház művészei mutatták be *Szilágyi Domokos* műveiből összeállított műsorukat *Lírai oratórium* címmel.

K. L.

Az amerikai magyar tanárok (AHEA) V. konferenciája

Az Amerikai Magyar Tanárok Egyesülete 1980. május 15. és 17. közt tartotta V. konferenciáját, a Torontói egyetemen (Kanada), *Dr. Bisztray György*, az egyetem Magyar Tanszék vezetőjének rendezésében. A programhoz az egyetem egyes intézményei, a helyi magyar közösség, és a Multicultural History Society of Ontario (MHSO) is hozzájárultak.

A szombat délelőtti programról a torontói Magyar Ház, az Iskola Bizottság és az MHSO gondoskodtak. A résztvevők megtekintették a Magyar Házat, a kanadai magyarok kultúrházát és megismerkedtek munkájával, rendezvényeivel. A Szent Erzsébet iskola is vendégül látta a tanárokat és környékbeli magyar tanítókat. A vendégek részt vettek a minta-tanításon, melyet az Arany János iskola és a Szent Erzsébet iskola rendezett; ezen bemutatták az olvasás, írás és beszédkésztséget különböző szemléltető eszköz segítségével. A minta-tanítás népdalok éneklésével végződött. A gyerekek által használt írott tananyagból és az iskolát és annak módszereit ismertető füzetből a látogatók is kaptak egy-egy példányt, hogy követni tudják a programot. A tanítás után a torontói Magyar Iskola Bizottság, amely a két iskola munkáját egységesíti és adminisztrálja, alkalmat teremtett eszmecsere a tanítókkal, tanárokkal és szülőkkel. Az MHSO levéltári és muzeális gyűjteményét, amelyben sok magyar anyag található, a könyvtáros mutatta meg a látogatóknak, bővebb beszámolóval adva a munkájukról és céljaikról.

A konferencia kerekasztal-beszélgetéssel kezdődött. *Az egyetem és a közösség* témaköréről. A hangsúly itt is az etnikumon, főképpen a magyar etnikumon volt. *Dr. Dreisziger Nándor* (Royal Military College of Canada) történelmi áttekintést adott az egyetem és a magyar közösség kapcsolatairól. *Harney Robert* (U. of Toronto) az adatgyűjtést és adattárak felállítását sürgette, mivel ez nemcsak az értékek megőrzését szolgálja, de alkalmat ad az elfogulatlan kutatásra is. Az egyetem programjairól *Marvi Ricker* beszélt, míg *Judy Young* a kanadai szövetségi kormány az etnikai és „több-kultúrájú” vonalon folyó tevékenységéről számolt be. A szövetségi programok több szinten segítik elő a kétnyelvűség és kettős kultúra fennmaradását, megőrzését (mint pl. tanfolyamok indítása, könyvnyomtatásra adott szubvenciók, egyetemi tanszékek támogatása, a hétvégi iskoláknak nyújtott anyagi segély és a könyvtár-hálózat nemzetiségi nyelvű „vándorló” könyvei beszerzése).

A hat plenáris szekció keretében több mint húsz előadás hangzott el. Három irodalmi előadás nyitotta meg a sorozatot: *Dr. Birnbaum Marianne* (UCLA) a jugoszláviai magyar irodalomról beszélt, főképpen annak 1948 utáni szakaszáról, amikor a vajdasági íróknak alkalmuk nyílt közvetlenebb kapcsolatba kerülniük a modern áramlatokkal, mind a kritikában, mind az alkotásban; *Boros-Kazai András* (Indiana University) a városi élet hatását ismertette a századforduló irodalmára; *Kriegler Béla* (Calasantian School) a mai magyar költők, művészek humanizmusát fejtegette.

A Bevándorlás és Letelepedés Szekcióban négy előadás foglalkozott a kanadai magyarsággal. *Boros-Kazai Mária* (Indiana University) az 1890-es és 1900-as magyar emigrációs törvények hatását vizsgálta. *Dreisziger Nándor* a Kanadába érkező magyarok sorsát ismertette: a munkalehetőség hiányát, az alacsony béreket, a kemény teletet, és a többnyire évszakhoz kötött munkát. Egyházi, társadalmi és önszegélyező egyesületek már a kezdettől fogva működtek, templomot, iskolát, kultúrházat tartottak fenn. Ezek fejlődéséről és mai működéséről *Papp Zsuzsanna* (MHSO) tartott diavetítéssel kísért előadást. A szekció elnöke, *Dr. Harney Robert*, aki egyúttal az MHSO elnöke is, a Társaság gondozásában készülő könyvvel foglalkozott, mely a kanadai magyarság életét kívánja bemutatni.

A Néprajzi Szekcióban *Dr. Kriza Ildikó* (MTA Etnográfiai és Néprajzi Intézet) a magyar betyárballadáról tartott előadást, *Kürti László* (New York University) az erdélyi magyar és román táncformák megkülönböztető jeleiről adott illusztrált beszámolót, *Dr. Krisztinkovich H. Mária* (U. of British Columbia) a magyar népi motívumok fennmaradását a Hutterita mintahímzésekkel bizonyította be. A Hutteriták anabaptista ősei a 17–18. században Magyarországon mint írnokok és nyomdászok

működtek és az ott kidolgozott *Fraktur* (Sárvár) és *Antiqua* (Kolozsvár) betűformákat a mai napig megőrizték kézzel másolt vallásos írásaikban és a fiatal lányok mintahímzéseiben, amelyek főképpen az ABC díszes kivarrásából állnak. A dekorációs elemekben is felismerhetők a magyaros motívumok.

Szász János benyomásait Amerikáról *Dr. Katona Anna* (College of Charleston) a „Nemzeti Szemmel” szekcióban ismerhette. Érdekes megfigyelése volt, hogy Szász *Amerikából jöttem* című könyve az USA-ban a nemzeti kultúra hiányát említi – akkor, mikor az itteniek pontosan az ország pluralizmusát, több-kultúrájú jellegét hangsúlyozzák. *Dr. Bíró Ruth* (Duquesne University) előadása az amerikai gyermek- és ifjúsági irodalomban található magyar vonatkozású anyagot ismertette és arról beszélt, hogy az egyes államok előírásaiban egyre nagyobb hangsúly esik az ország különböző nemzeti csoportjai kultúrájának átadására, ami kiterjed a pedagógiai segédeszközök használatára is. Sajnos, a magyar vonatkozású anyag gyakran hiányos, mivel kevesen használják ki a lehetőségeket. Ezen a téren a Tanári Egyesület az eddiginél még nagyobb szerepet vállalhatna, főképpen ha a tagok felfigyelnek a lehetőségekre, hangsúlyozta *Dr. Bíró*. Ellentétben ezekkel a törekvésekkel, az egyetemi oktatásban használt történelmi tankönyvek Kelet-Európát és Magyarországot még most sem úgy mutatják be, mint Európa szerves részeit, – ahogy ezt *Dr. Szendrey Tamás* (Gannon College) alapos áttekintése hangsúlyozta.

A kisebbségekkel foglalkozó szekción *Dr. Blumstock Róbert* (McMaster University) a zsidóság magyarországi helyzetéről, *Dr. Bognár J. Béla* (Wright State University) az öregek problémáiról, *Dr. Wojatsek Károly* (Bishop's University) a csehszlovákiai magyarok etnikai elhelyezkedéséről tartott előadást.

A természettudományi szekción Eötvös Loránd munkáját *Dr. Verő László* (Eötvös Geofizikai Intézet) méltatta; Semmelweis Ignác és a budapesti orvosi egyetem alapításáról *Dr. Forbáth J. Péter* (St. Michael's Hospital) beszélt. *Horváth István* (Állami Dermatológiai Intézet) egy modern orvosi és pedagógiai problémáról, a fiatalok nemi felvilágosításának szükségességéről tartott előadást.

A már hagyományos könyvkiállítás alkalmat adott a résztvevőknek magyarországi és külföldi magyar vonatkozású könyvek, hanglemezek és hangszalagok vásárlására. A bankett ünnepi szónoka, *Dr. Wagner Ferenc* (Washington, DC) – híres kanadai magyarokról emlékezett meg.

Enikő Molnár Basa
Washington, DC

Mészöly Gedeon-emlékülésszak

A Magyar Nyelvtudományi Társaság és a Szegedi József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara Mészöly Gedeon születésének 100. évfordulója alkalmából ünnepi ülészakot rendezett 1980. május 21-én Szegeden, az egyetem aulájában.

Benkő Loránd, a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke megnyitó beszédében hangsúlyozta, hogy a megemlékezés ebben az esetben nemcsak méltányos, de szükség is. Mészöly Gedeon tanári példamutatása és tudósi erényei ugyanis a mának is útmutatással szolgálnak. *Tolnai Gábor*, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnöke, egykori Mészöly-tanítvány, a mestere emlékezett, s meleg hangon szólt a Mészöly-órak különleges hangulatáról. *Tálas István*, a Magyar Néprajzi Társaság elnöke

Mészöly sokoldalú érdeklődéséről, tanulmányainak néprajzi vonatkozásairól és hasznosíthatóságáról beszélt. *Nyíri Antal A nyelvtudós Mészöly Gedeon* címmel emlékezett egykori professzorára. Hansúlyozta Mészöly tudósi habitusának alapvető vonását, a sokoldalúságot, s azt, hogy egységben látta és szemlélte a nyelv múltját és jelenét, szülőföldjét és népét, nyelvét és népét. Szólt a tudós, a nevelő, a szépíró, a néprajzos, az irodalomtörténész Mészölyről, művészi látásmódjáról. Mészöly nyelv-történeti munkássága a Budenz–Szinnyei-féle iskola revíziója. Forrásismerete imponáló volt. Magyar nyelv-történeti vizsgálataiban hasznosította a finnugor összehasonlító nyelvtudomány eredményeit. Bizonyította a történeti és a leíró szempont különválasztásának szükségességét. Ő volt az első professzor Magyarországon, aki előadásai-ban szem előtt tartotta tanítványai leendő tanári praxisát is. *Tóth Béla József Attila-díjas író Mészöly Gedeon egy tanítvány emlékezetében* címmel idézte föl néhai tanára alakját. Az oldott hangulatú Mészöly-órákat a tanítványok emlékezetében féltve őrzött anekdoták ízes szögedi előadásával elevenítette föl. *Ilia Mihály Mészöly Gedeon irodalmi és irodalomtörténeti munkássága* címmel tartott előadást. Mészöly sokoldalú irodalmár-tevékenységét fejtett ki: fordított (Homéroszt és Puskint például), írt irodalomtörténeti elemzést (Tinódi Sebestyénről), szövegghű kiadásban tett közzé régi szövegeket, s színdarabot és verseket is írt. *Károly Sándor Az élő Mészöly Gedeon* címmel arról szólt, hogy Mészöly a nyelvtudomány területén – az etimológiai kutatás módszertanában, a szövegvizsgálat mikéntjében és az irodalmi nyelv mivoltának és létrejöttének vizsgálatában – máig ható érvénnyel is előremutatót alkotott. *Szathmári István Mészöly Gedeon és a stilisztika* című előadásában Mészöly stilisztikai elveiről és gyakorlatáról beszélt. Megállapította, hogy Mészöly a mai funkcionális stilisztikának megfelelő módon járt el stílusvizsgálataiban. Hozzászólt költők egyéni stílusához (Kodolányival s másokkal vitába keveredett a Juliánusz barát archaizálása okán), foglalkoztatta az élő nyelv és a kiejtés több kérdése, valamint a fordítás-elmélet is. *Erdődi József Area és misztika* címen emlékezett meg egykori mesteréről, s munkásságának néhány módszertani tanulságát építette be előadásába. *Mikola Tibor Mészöly Gedeon és a finnugor nyelvtudomány* című előadásában kiemelte, hogy bár Mészöly nem írt finnugor tárgyú cikket, a finnugor nyelvtudományban tájékozott volt, különösen az osztják és a vogul nyelvben s a rájuk vonatkozó szakirodalomban. Magyar nyelv-történeti tanulmányai arról vallanak, hogy mind módszerét, mind adatfelhasználását tekintve kitűnően élt a rokon nyelvek kínálta lehetőségekkel. *Velcsov Mártonné A határozói igenevek egy sajátos szerepe nyelvemlékeinkben* címmel tartott előadást. A -ván, -vén igenévképző kódexbeli használatát vizsgálta, s igazolta Mészöly korábbi föltevéseinek helyességét. *Dienes Erzsébet Az Érdy Kódex és a Jordánszky Kódex kéziratai összehasonlításának tanulságai* címen Mészöly módszertani útmutatásai alapján végzett vizsgálatairól számolt be. Hangsúlyozta Mészölyt követve, hogy az eredeti forrást kell tanulmányozniok a kutatóknak. *Deme László* zárószavában az ősök tiszteletének megbecsülendő szokásáról beszélt. A kiemelkedőkre emlékezés azonban több: előre, a jövőbe mutató. A nagy tudósok ma is a jövőt formálónak hatnak. A jubileumok egyik erénye az, hogy az elhunyt nagyok munkásságára rakódott port segítenek eltávolítani, s így újra fölfedezhetjük produkciójuk időtálló vonását. Mészöly Gedeon példája is arra int, hogy nagyobb figyelmet kellene fordítanunk a hazai nyelvtudomány múltbeli eredményeinek megismerésére. Amit itthon is megtalálunk, fölösleges importálni. Befejezésül megemlítette, hogy az ülészak anyagát a Magyar Nyelvtudományi Társaság kívánja **megjelentetni** a Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai című sorozatában.

Kiadványok

Híradás a Petőfi Irodalmi Múzeum kiadványairól

Az átlagérdeklődés tudatában többnyire középiskolás korunk egy-egy tanulmányi kirándulása tűnik elő, emlékezetes tárlataival jelenik meg a *Petőfi Irodalmi Múzeum*. Az állandóak mellett ezúttal éppen a József Attilára emlékező mai magyar képzőművészek kiállítása látható termeiben. Ezúttal mégis inkább a múzeumi műhely kiemelkedő értékű feltáró és tudományos tevékenységét jelző kiadványokról és könyvsorozatokról számolnánk be, hiszen a többség nemcsak a szakmaibb érdeklődés figyelmére jelent meg, de ugyanúgy az irodalmat kedvelők tájékoztatására is.

Gondolom, nemcsak az irodalomtörténészek számára élvezetesekek a *Magyar Helikon* Kiadóval közösen megjelentetett „*Kézirattár*” sorozat elegáns füzetei, ebben eddig *Ady Endre* (1977), *Krúdy Gyula*, *Kossuth Lajos* (mindkettő 1978), *Móricz Zsigmond*, *Petőfi Sándor* (1979), legutóbb, 1980-ban *József Attila* („Költőnk és Kora”) egy-egy jeles kéziratának hasonmását kapta kézhez gazdagon dokumentált és eleven stílusú, élvezetes tanulmányok (pl. *Ady szerelmeiről*, *Móricz itáliai utazásáról*) kíséretében az olvasó. Ugyancsak kitűnő, bár eléggé szerény küllemű sorozat az *Irodalmi Múzeum* című, amelyben többek között érdekes emlékezőseket és interjúkat olvashatunk (egy 1967-es kötetben pl. *Lesznai Anna*, *Lukács György*, *Dienes Valéria*, *Fenyő Miksa* és mások emlékezőseit, *Vészi Margit* Adyra vonatkozó naplójegyzeteit), *Adyról* (1969), *Kassákról* (1975), a *Nyugatról* (1971) vagy a *Korunkról* (1977) szóló vallomásokot, mai magyar költők és írók önvallomásait (1971). *Bárfáy László* naplórészleteit (1970), *Böloni Györgyné* (Itóka) párizsi naplójegyzeteit (1974), a jeles emlékü szerkesztő, *Mikes Lajos* levelesládájának érdekesebb darabjait is ebből a sorozatból (1968) ismerheti meg az olvasó, ugyanígy *Eötvös József* eddig kiadatlan írásait (1971), fiatal magyar írók véleményét *József Attila örökségéről* (1975), legutóbb pedig *Szabó Lőrinc* ifjúkori naplójának részleteit (1979). Itt jelent meg magyarul *Mácza János* 1926-ban oroszul írt könyvének, *A mai Európa művészetének hazai kiadása* (1977), *Búvópatakok* címmel egy kitűnő gyűjtemény a két háború közötti időszak baloldali magyar folyóiratai szerkesztőinek és munkatársainak emlékezőseiből (1976).

Legidősebb a *József Attila kézíratainak és levelezésének* leíró és lelőhelyet jelző katalógusa (1980) és pl. a *Krúdy Gyula* és *Móricz* évfordulóira kiadott *Valóság és varázslat* című tanulmánygyűjtemény (1979), bár ezek már nem tartoznak semmiféle sorozathoz, de bizony „fehérebben jelölt” tájakra kalauzolnak a szakkönyvekben általában ismerhetők.

A Múzeum olykor lázasan, többnyire tudatosan gyűjti a magyar irodalomtörténeti múlt kéziratot és tárgyi emlékeit (itt láttam pl. *Ady* szabadkőműves felszerelését), nagy gondot fordít az utóbbi hatvan év hazai irodalmának még eleven tollakból és hangokból való összegyűjtésére (kéziratok, folyóiratok, interjúk, emlékezősekk, hangszalagok stb.): számomra ez tűnik az egyik legizgalmasabb munkájának, az élményes találkozás.

Így aztán sorra jelenhetnek meg a közelmúlt irodalmi eseményeiről és folyamatairól olyan közlemények, amelyek „első kézből valók”, rendre szélesítik, olykor módosítják eddigi ismereteinket, egyként szolgálnak az elemzések újabb lehetőségeivel és izgalmával a kutatás és az irodalombarát érdeklődés előtt. Egy-egy új kiadvány nemcsak egy-egy kutatási folyamat eredményeit foglalhatja össze, de minden további elemzés része és állomása lehet, és bizonyos azzá is kell válnia. A Múzeum műhelye tehát a nemzeti feltáró munka egyik fontos bázisa lett.

Külön szót érdemel a *Botka Ferenc* szerkesztésében megjelenő néhány bibliográfiai sorozat. *A magyar irodalmi folyóiratok* Lakatos Éva által összeállított, pontosan leírt és gondosan annotált címjegyzéke (1972–1978) a 11–13. füzeténél és az 1943–47 között Párizsban megjelent *Magyar Szemle* bemutatásánál tart, *a magyar irodalom történetének* Lukáts János által szerkesztett bibliográfiája (1973–1976) a maga 808 lapjával befejeződött már, és mindkettő a továbbiakban bizonyos nélkülözhetetlen forrása lett a kutatóknak, szinte feleslegessé téve a korábbi hasonló kísérleteket.

Az egyik sorozatban Botka Ferenc *a magyar irodalom első kiadásait* gyűjti jegyzékbe (1973–1974; *Csikó Gergely* neve az utolsó címszó eddig), Madár Lajos *a magyar irodalmi antológiák és gyűjtemények* annotált listáját indította meg (A–D, 1978). Mellette Gedényi Mihály eléggé hézagos és avittan szerkesztett *Krúdy bibliográfiája* (1978) és *a magyar szocialista irodalom első kiadásait 1945-ig* soroló jegyzék (1975) illeszkedik lazán a sorozatba, olykor meglepetéssel találkozhatunk egy-egy korábban korántsem szocialistának vélt írónévvel a megidézettek között.

Mindegyre tágul tehát a kör, hasonlóképpen ismereteink.

Számomra talán mégis a legizgalmasabb (minden korábbi kézikönyv inkább, de ezek felfedezések) a sokszor fellelhetetlen vagy éppen nehezen megközelíthető magyar folyóiratok repertóriumainak gazdag sorozata, amely *Táncsics Mihály* lapjainak és folyóiratainak (*Munkások Újságja*, *Forradalom*, *Arany Trombita*) Illés Ilona által szerkesztett összeállításával (1973) főként századunk két világháború közötti időszakának folyóiratait tárja fel. Közöttük legendás hírűek és ismeretlenek egyaránt, a sorozat bizonyos folytatódik az egyre teljesebb megismerések felé.

Kassák Lajos folyóiratainak (*Dokumentum*, *Munka* – 1972; *A Tett*, *Ma*, *2x2* – 1975) Kálmán Lászlóné és Illés Ilona által teremtett repertórium nyitja az izgalmak sorát (remélhetően egy másik kiadványban találkozunk Kassák más folyóirataival, a *Kortárs*sal, és az *Alkotás*sal is), majd a huszas évek hazai baloldali folyóiratainak, a *Magyar Írás*nak (1973), a *Tűznek* és a *Diogenes*nek (1977), a *Független Szemlé*nek és a *Kékmadár*nak (1979) elemző repertóriumai, összeállítójuk Lakatos Éva, Illés Ilona, Botka Ferenc.

A következő évtized folyóiratai közül a *Szép Szó* (Kendéné Palágyi Erzsébet, 1974), a *Társadalmi Szemle* (Kálmán Lászlóné, 1974), a *Gondolat* (Pálmai Magda, 1976), a *Toll* (Lakatos Éva, 1977) gondos és korrekt repertóriumai jelent meg eddig, és éppen az előbb említett folyóiratjegyzékből látható, hogy az elemenkint elemzett repertóriumok sora szinte végtelen lehet.

És hogy ez az elemző és feltáró munka milyen értékeket tár a kutatás elé, azt talán a feldolgozott folyóiratok szerkesztőinek és néhány munkatársának kiragadott névsora még elevenebbé teheti. E folyóiratok körül dolgozott szerkesztőként, főmunkatársként (a névmutatók végtelensége félelmetesen ragyogó neveket sorol) *Kassák Lajos*, *József Attila*, *Madzsar József*, *Sándor Pál*, *Czakó Ambró*, *Kaczér Vilmos*, *Déry Tibor*, *Németh Andor*, *Gömöri Jenő Tamás*, *Fényes Samu*, *Raith Tivadar*, *Vértés György* és módfelett sokan mások is, „nagy idők” alakítói és részesei. Jónéhány itt feltárt munkássága pótolja a *Magyar Irodalmi Lexikon* igencsak hiányos (vagy éppen hiányzó) címszavait.

A századelő „második reformnemzedékét” a két forradalom bukását követő korszak az új módszerek és felismerések irányába vezeti, a kor a munkásmozgalmak és az avantgarde folyamatának érdeklődést és értetlenséget egyaránt, negációt egyként kiváltó ideje volt. A teljesebb és elemzőbb megismerés, az értékén való feltárás folyamatának ez a bibliográfiai sorozat és munka szinte egyetlen reális feltétele. Ha csak végigböngésszük a névmutatókat, máris elcsodálkozhatunk: a folyóiratokban szinte a teljes huszadik század európai és baloldali kultúrájának legfényesebb névsora jelentkezett. Írók, költők, képzőművészek és egyebek, nem ritkán ismert és ismeretlen álneveken, a legtöbbjük feloldást talált.

És ez a felismerés már arra is magyarázatot nyújthat, miért voltak ebben a korban az említett (és további) folyóiratok legtöbbször módfelett rövid életűek, és mennyi harcot kellett fennmaradásukhoz (nemcsak az anyagiak okán) folytatniuk. Miért lettek napjainkra már ennyire fellelhetetlenek, és miért váltották egymást ennyire szaporán. Miért lett az egymást követők munkatársi gárdája sokszor szinte teljesen azonos.

Ahogy Fodor József egyik önéletrajzi munkájának címében állította: „hőskorszak” volt ez valóban, a szociális indítékú és korszerű kultúra, szemben az ellenforradalmi rendszer állandó közelharcának hőskorszaka. Nem kis részben tehát éppen a múzeumi műhely feltárásai során válhat nyilvánvalóvá a kor jellege, a repertóriumokkal a kései felismerés és győzelem.

A füzetek bevezetői rendszerint többet nyújtanak az általában szokásos bibliográfiai eligazításnál, a szerkesztők elemzőn bemutatják a megidézett folyóiratot, működését és értékeit. A folyóiratra vonatkozó irodalmat is közlik jegyzékükben, teljessé téve így a tudományos feltárás folyamatát.

Néhány alkalommal az összehasonlításban részt nem vett irodalomtörténészek is vállalják ezt a bemutatást; így *A Tollat* Komlós Aladár, a *Gondolatot* Gondos Ernő, a *Független Szemlé*t Vezér Erzsébet, a *Kékmadár* című folyóirat tevékenységét Szabolcsi Miklós elemzi és értékeli.

Mindezek mellett még a pontos könyvészeti leírások és a *Búvópatakok* című antológiában (1976) közölt emlékezések szolgálhatnak az elmélyültebb tájékozódásra, a szintézisben egy sokféle harcokkal megáldott korszak eddig többnyire csak töredékeiben megrajzolt arca kerekedik. Hasonlóképpen a múzeumi elemző és feltáró munkái.

Értékes szolgálattétel és mással nem helyettesíthető munka ez, amely a Petőfi Irodalmi Múzeum kiadványaiban megmutatkozik. Bizonytalán így a várt folytatásokban is.

Bodri Ferenc

A Régi Magyar Költők Tára XVII. századi sorozata

A sorozat már az első világháború előtt megindult a század egyik jelentős költőjének, Gyöngyösi István műveinek kiadásával. Gyöngyösi műveinek I. kötete 1914-ben jelent meg, majd a két világháború között további három kötet. A XVII. századi magyar költészet emlékeinek rendszeres közzététele a második világháború után indult meg. A kötetek megjelenését nagyszabású előkészítő munka előzte meg, amelynek során rendszeres átvizsgálásra kerültek a hazai és külföldi (főleg a romániai

és csehszlovákiai) könyvtárak. A sorozat a XVII. század valamennyi verses emlékéit tartalmazza, két költő, Rimay János és Zrínyi Miklós műveinek kivételével. Rimay művei sorozaton kívül jelentek meg, Zrínyi versei pedig egy olyan összkiadás keretében jelennek majd meg, amely prózai műveit is tartalmazza.

A sorozat első kötete 1959-ben jelent meg, s azóta további nyolc követte. A kötetek egy része a történeti eseményekről szóló verseket tartalmazza időrendben; egy másik része a nagyobb életművel bíró ismert költők verseit adja közre; a kötetek harmadik típusa tematikai csoportosításban tartalmazza a század névtelen szerelmi és vallásos verseit.

Jelenleg körülbelül a munka felénél tartunk. Az elmúlt húsz év alatt megjelent kilenc kötetet ugyanennyi fogja követni, s ha a munka az eddigi ütemben halad, az évezred végére a sorozat be is fejeződhet.

A megjelent kötetek címe:

1. A tizenöt éves háború, Bocskay és Báthori Gábor korának költészete. Bp. 1959.
2. Pécseli Király Imre, Miskolczi Csulyak István és Nyéki Vörös Mátyás versei. Bp. 1962.
3. Szerelmi és lakodalmi versek. Bp. 1961.
4. Az unitáriusok költészete. Bp. 1967.
5. Szombatos énekek. Bp. 1970.
6. Szenczi Molnár Albert költői művei. Bp. 1971.
7. Katolikus egyházi énekek (1608–1651). Bp. 1974.
8. Bethlen Gábor korának költészete. Bp. 1976.
9. A két Rákóczi György korának költészete. Bp. 1977.

Stoll Béla

Babits-hagyományok ápolása egy nyomdaipari szakközépiskolában

Nehezen döntenék, hogy az apró könyveket (sajnos már nagyító alatt) olvasgatva mi az élményesebb; a *Ságvári Endre Nyomdaipari Szakközépiskola* tanulóinak gyönyörű munkája, a kötetképek szépsége és tisztasága-e, vagy a bennük olvashatók. A nagy múltú iskola egykor Babits műhelye volt, a mai tanárok és érettségi előtt álló növendékeik kivételes gondnal és fényűző szeretettel, emellett adatfeltárón ápolják az egykori tanár irodalmi hagyatékát, munkásságának kertjét és virágait. És mivel nyomdászok, módjukban áll az eredményeket kézbe adni is. A kötetképekben az irodalom- és szakmaszeretet találkozik.

Mindegyre izgalmasabbak az iskolai jószokás kedves könyvemlékei. A *Gál István és Téglás János* (irányításukkal a tanulók) összeállításában, szerkesztésében és jegyzeteivel meg-megjelenő bibliofil és dokumentatív értékű sorozat darabjai: a Babits által válogatott *Ady-antológia* (1977), *A Simóné háza* (1978; Babits 1906-ban írt „falusi tragédiája” ez), a *Babits és Csinszka* fordulatot kapcsoló feltáró vers- és dokumentumgyűjtemény (1979). Mellettük az idej eredmény, amely *Babits és Tóth Árpád* kölcsönös tiszteletének, barátságának és egymás munkáját értékelésének dokumentumait gyűjti együvé. A sorban eddig nyomtatva meg sem jelent írásokat is.

„*A legkedvesebb ember, akít ismertem, Tóth Árpád volt...*” – olvashatjuk a *Beszélgető füzetek* egy 1940 december 11-én írt bejegyzésében, és hasonló ihletésű

vallomásokat a költőbarát személyiségéről e kis kötet lapjain. Mellettük a Tóth Árpád költészetéről írt Babits-tanulmányokat, pl. egy 1939 november 20-án elhangzott rádióadás bevezetőjét „*a gáncstalan költőről*” („aki mindig valahogy vendég és utas volt földi világunkban”) és versválogatását, valóban a legnagyobb Tóth Árpád művek közül. Utóbb ez itt először nyomtatásban megjelent „antológia-bevezető” tanulmányok és recenziók követik, majd a költő sírja felett mondott gyászbeszéd szövege, a Nyugatba írt búcsúztató, a Könyvről-könyvre sorozat Tóth Árpádról szóló részletei. A kötetke másik egységében Tóth Árpád versben írt vallomása (*Prospero szigetén*) és recenziói, nem kevésbé megtisztelők.

A másutt olvashatók alapján is köztudott és sejtethető „vonások és választások” éltek a két költő között, de az itt egybegyűjtött források és adatok bizonyosságot teremtenek. Hasonlóképpen az előző gyűjtemények is, bár sajnos csak kevesekben, mivel a kötetkék kereskedelmi forgalomba nem kerülnek, a tanulók négy esztendei iskolai és szakműhelyi együttműködésének gyönyörű emlékei lettek, a könyvecskék végén a tanárok és osztálytársak, a mesterek névsora.

A párhuzamos osztály (ezúttal a IV/B) az említettek irányításával más munkára vállalkozott. Ők Babits önéletrajzi jellegű írásait, mellettük vallomásait és interjúit gyűjtötték egybe egy hasonlóképpen csinos és tiszta kötetkékbe, mintegy az előző évi hasonló kiegészítéseként. A többnyire immár hozzáférhetetlen hírlapokban és folyóiratokban, olykor csak a hagyaték kézírataiban olvasható dokumentumokat, és ha elolvassuk pl. Babits nyilatkozatát Karel Capek R.U.R.-jának az 1924-es vígszínházi bemutató körül megmutatkozó hecckampányban, máris felmérhetjük ez apró gyűjtemény súlyát és értékeit. „*A kultúrában azonban testvér mindenki és ebben Európa egy. A művészetben nincsenek politikai határok, s ha nekünk az a vágyunk és törekvésünk, hogy szomszédjaink elfogadják kultúránkat, akkor nekünk is ajtót kell nyitnunk az előtt a művészet előtt, amely újat és tanulságosat nyújt . . .*” – vallja Babits a *Színházi Élet* körkérdésére, a vallomás merészségét és értékét a dátum határozza meg. A *Szabó Lőrinc* által lejegyzett „emlékező beszélgetések” itt is érdekesek, a *Kártyavarról* vagy a *Halálfi* „forrásairól” szóló interjúk ugyanígy. Mellettük a *Nyugatról*, *Miklós Andorról*, vagy *Esztergomról* és *Debrecenről*, a magyar könyvről és irodalomról, a hazai kultúráról és az írók helyzetéről szóló vallomásokat olvashatunk, közvetlen hangú megnyilatkozásokat a köznapok eseményeiről.

A több mint félszáz kisebb-nagyobb „Babits-szöveget” okos jegyzetanyag kíséri, pontosan felidézve az itt közöltek miliójét és körülményeit. A jegyzetek többsége *Gál István*, *Pók Lajos*, *Éder Zoltán* gyűjteményeire és monografikus Babits-írásaira hivatkozik, az itt közöltek a jelzett tanulmányoknak és cikkeknek mintegy forrásanyagai.

Az idén egy csinos füzetkékben (címét odaírtuk e cikk fölé) *Téglás János* tanár foglalta össze az iskola ezirányú tevékenységét, ismertette a négy esztendő során megjelent kilenc kötetkét. A korábban nem jegyzettek közül a *Száztizennhat oldal egy iskola múltjából* (1977), a *Babits tanár úr* (1976) és *Az irodalom elmélete* (1978) címűket említenénk, az előző kettő az iskola történetének, az itt található Babits dokumentumoknak, a költő tanári működésének idejével és anyagával foglalkozik, az utóbbi Babits 1919-es egyetemi előadásait közli külön kötetben, hozzáférhetőn.

Öröm, hogy egy mai iskola tanárainak és növendékeinek példás összefogásából – az irodalomtörténész *Gál István* közreműködésével – mi mindent tudhatunk meg még az alapos és monografikus feldolgozások után. Mi mindent sejtetnek még a továbbiak!

Vajha a nyomdásztanulók okos áldozatának lennének hasonló követői is! Mint voltak a Vajthó-csemeték.

Bodri Ferenc

*Tájékoztató a magyar nyelv és irodalom oktatásának
egyetemi és főiskolai műhelyeiről*

Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság, Budapest, 1980.

Két évi előkészítő munka után 1980-ban napvilágot látott „a magyar nyelv és irodalom oktatásának egyetemi és főiskolai műhelyeiről” összeállított Tájékoztató. A 37 lapos füzet, Domokos Péter munkája lényegében cím- és névjegyzék. Két részre tagolódik, a magyarországi és a külföldi adatok szakaszára. A magyar és az angol nyelvű bevezetés a Tájékoztató elkészítésének menetét ismerteti. A magyarországi adatok szűkszavúbbak, csupán az intézmények nevét, postai címét, a tanszékek és vezetőik nevét tartalmazzák. A külföldi adatok annyiban bővebbek, hogy a szóbanforgó hungarológiai (pontosabban finnugor vagy más megjelölésű) tanszék (intézet, műhely) vezetője mellett a munkatársak nevét is föltünteti a kiadvány. Magyarország határain kívül 23 ország 78 felsőoktatási intézményében oktatják valamilyen formában és fokon a hungarológiai tárgyakat, ill. a magyar nyelvet. Az összeállítás legfőbb célja az informálás, az elszigeteltség megszüntetése, a kapcsolatfölvétel lehetőségének megteremtése. A szerző örömmel fogad minden kiegészítést és helyesbitést, amely pontosabbá és teljesebbé teszi a képet a magyar nyelv és irodalom oktatásának felsőszintű műhelyeiről.

Műhelyek

Az Indiana University magyar katedrája

A Magyar Tudományos Akadémia és a bloomingtoni Indiana University között 1979 június 15-én aláírt, hungarológiai katedra felállítására vonatkozó szerződés fontos és kedvező fordulatot jelent e tudományág amerikai fejlődésében. A megállapodás értelmében – amely egy hosszú fejlődés végső fázisának, egyben új korszak kezdetének is tekinthető – az Akadémia az egyetemen negyedmillió dolláros alapítványt létesít, amelynek jövedelme hungarológiai oktatás céljaira fordítandó. Ellenszolgáltatásként az Indiana University kötelezi magát, hogy az alapítványból folyó évi jövedelmet legalábbis megduplázza és a hungarológiai oktatást „örök időkre” biztosítja az egyetemen. A tőke átutalásával az Akadémia anyagi kötelezettségei véget érnek, bár további segítséget ígér elsősorban a könyvtár magyar vonatkozású anyagának gyarapításához.

A magyar és az amerikai egyetemek szervezeti különbözősége több félreértésre adott és adhat alkalmat. A magyar értelemben vett „tanszék” ismeretlen az amerikai egyetemeken. Az oktatók szakcsoportokba – *department* – tömörülnek, amelyek az elnök (*chairman*) vezetése alatt állnak. Az egyetemektől függően egy-egy ilyen szakcsoport több-kevesebb autonómiával rendelkezik, de általában – és az Indiana University-n bizonyosan – a *Department* maga dönt arról, hogy az általános kereten belül mit oktat. A bloomingtoni Urali és Altaji Tanulmányok Szakcsoportján (*Department of Uralic and Altaic Studies*) tizenhét egyetemi tanár és hat-hét egyéb oktató működik, s a hungarológia teljes rangú új tanára ebbe a csoportba fog tartozni. Helyzete néhány pontban tér el a szabványtól. Elsősorban, kinevezésénél az Akadémiának vétő joga van. Másodsorban, a *Department* vagy annak elnöke sem most sem a jövőben nem szüntetheti meg a hungarológiai oktatást. Ebben az esetben az egyetem által vállalt kötelezettség hatálytalanítja a szakcsoport autonómiáját. A különbség érzékeltetésére hadd mondjam, hogy – mint a szakcsoport elnökének – nem esne különösebben nehezemre, mondjuk, a finn vagy a török tanításának megszüntetése. Ezzel szemben a hungarológia esetében, az alapítvány elfogadásával az egyetem kötelezte magát e szak tanítására és ez alól a kötelezettség alól sem én sem utódaim nem vonhatják ki magukat. Harmadsorban, az alapítvány előrelátható jövedelme jóval meghaladja a kinevezendő tanár fizetését. Az évenként megmaradó összeg különféle magyar vonatkozású célok (ösztöndíjak, könyvvásárlás, konferenciák stb.) megvalósítására lesz fordítható. Ilyen értelemben valóban „tanszékről” beszélhetünk. Jelentősége az amerikai hungarológia tudományos fejlesztésének szempontjából felmérhető.

Felmerülhet és felmerült a kérdés, miért éppen Bloomingtonban létesült ez a tanszék, távol az Egyesült Államok magyar-lakta vidékeitől. Kétségtelen, hogy az alapítvány társadalmi szerepe nagyobb lehetne Clevelandben vagy New Yorkban, mint a minden nagyobb várostól elég távol fekvő Bloomingtonban. Cinikusan persze azt válaszolhatnám az illetén kérdésre, hogy az alapítványt azért kapta az Indiana University, mert egyrészt nekem és nem másnak jutott eszébe egy alapítvány létesítésének a gondolata, másrészt pedig azért, mert ez az egyetem mutatkozott haj-

landónak az Akadémia által adott összeg megduplázására. De vannak mélyebben rejlő okok is. Az Indiana University-n a hungarológia tanításának több évtizedes múltja van. A magyar nyelv oktatása a 2. világháború óta folyamatos, és, ami még fontosabb, az utolsó tizenöt évben a magyar irodalom, történelem és a mai Magyarország különböző aspektusainak tanítása megszokás nélkül minden félévben folyik és szerves része az egyetemi tanrendnek. Nincs ehhez fogható magyar vonatkozású program más amerikai egyetemen. Ha egy teljes munkaidejű oktató munkásságát 100%-ra vesszük, akkor az Urali és Altaji Szakcsoport félévenként 200–250%-ot szentelt magyar vonatkozású előadások tartására. Eddig *Bayerle Gusztáv* és *Décsy Gyula* kollégáim, és az évek óta Magyarországról küldött lektor osztották meg velem ezt a feladatot. Az új hungarológus professzor nemcsak számszerűleg ad majd újabb 100%-ot ehhez a munkaerőhöz. Ami még fontosabb, a tanításon felül, kutatásban, iniciatívában, tudományos és kulturális kapcsolatok megteremtésében és fenntartásában, valóban teljes munkaidőben (és azon kívül) fogja energiáit a szak fejlesztésére összpontosítani. Az Indiana University eddigi vezető szerepe nemcsak relative, amerikai mértékkel lesz értelmezhető.

Az Akadémia és az egyetem együttes áldozatkészsége és intellektuális merészsége megteremtette azokat az objektív feltételeket, amelyek majd lehetővé teszik, hogy a bloomingtoni hungarológia ne csak amerikai szemmel nézve, de abszolúte is maradandót alkosson. Amikor ezeket a sorokat írom, az Akadémia és az egyetem által felállított vegyesbizottság *Ránki György* történészt hívta meg a hungarológiai katedra betöltésére. Jobb választás aligha eshetett volna. 1981 januárjától nemcsak az indianai, hanem, bizvást mondhatjuk, az egyesült államok-beli hungarológia történetében is új fejezet veszi majd kezdetét.

Sinor Dénes

Magyarságtudományi tanulmányok a torontói egyetemen

A kanadai magyarság egyik vezető kulturális szervezete, a Széchenyi Társaság 1973-ban gyűjtést indított egyetemi magyarságtudományi tanszék felállítására. A programirat első mondata így hangzott:

„Az a célunk, hogy a magyarság történelmi, irodalmi, nyelvi, zenei és művészeti értékeit megtartsuk, terjesszük és elérhetővé tegyük minden kanadai számára.”

Minthogy a tanszékalapításhoz szükséges teljes összeget a kanadai magyarok nem tudták volna belátható időn belül saját erejükből összegyűjteni, tárgyalások kezdődtek a szövetségi kormánnyal állami támogatás biztosítására. 1977. december 21-én a kanadai kormány megkészserezte az eddig előteremtett összeget (300 000 dollárt), és ilymódon meglett a szükséges 600 000 dollár. Az oktatás 1978 őszén indult meg a torontói egyetemen három tanfolyammal, melynek 17 végzős diákja teljes pontszámot („kreditet”) kapott tanulmányaiért. A második évben, azaz jelenleg, 31 beiratkozott diákja van a tanfolyamoknak.

A tanszék eddigi előadásai nyelvi, irodalmi, és kultúrtörténeti jellegűek voltak. A nyelvi oktatás két szinten (kezdő- és középfokon) folyik, a felsőfokú nyelvi és stilisztikai oktatás pedig irodalmi elemzéseken keresztül történik. Vannak szakosítottabb irodalmi előadások is, például a modern magyar regényről, – ezeknek nyelve

a magyar. Nagy siker viszont az angol nyelven előadott és angol olvasmányokra támaszkodó magyar kulturális tanfolyam is.

A tanszék oktatómunkájának bővítése az egyik legfontosabb jövőbeli feladat. Remélhetőleg hamarosan módunk lesz helyi oktatói erőkre támaszkodva történelmi, állam- és gazdaságtudományi, és hasonló kurzusokat bevezetni. Jelenleg a nyelvi és irodalmi tanulmányok alacsonyabb („undergraduate”) fokon, szakosítás nélkül vehetők fel. Ha szélesebb körű lesz a tanulmányok jellege, lehetővé válhat egy mellékszakos program kiépítése és egyetemi fokozatok odaítélése.

Az oktatói és kutatói munka alapfeltétele a jól felszerelt könyvtár, térképtár, hanglez-, magnószalag-, film-, diafilm-, és videoszalag-gyűjtemény. Az egyetemi központi könyvtár és a tanszéki kézikönyvtár állományának bővítése tehát szintén az elsőrendű feladatok közé tartozik.

Minthogy a tanszék a legtöbb külföldi kapcsolattal rendelkező kanadai egyetemhez tartozik, a nemzetközi magyarságtudományi munkában való részvétel is az előbbiekkal egyenrangú célkitűzés. Az Amerikai Tanárok Egyesülete itt, a torontói egyetemen tartja 5. évi konferenciáját 1980-ban. Az egyetlen Magyarországon kívül szerkesztett angol nyelvű magyarságtudományi szakfolyóirat, a *Canadian-American Review of Hungarian Studies*, a jövőben szintén a tanszék aktív szerkesztőségi támogatásával, a torontói egyetemi kiadó terjesztésében jelenik meg. Ennek a félevenként megjelenő folyóiratnak a terjedelmi bővítésével és a biztatóan induló kiadói kapcsolatok kifejlesztésével el szeretnénk érni, hogy a torontói egyetem magyarságtudományi kiadványok terén is jelentős szerepet töltsön be.

Bisztray György

Hungarológiai kutatás a Brno-i egyetemen

A Hungarológiai és Balkanisztikai Kabinet a Jan Evangelista Purkyně Egyetem Bölcsészeti Karán alakult meg 1966-ban, az ismert európai turkológus, *Josef Kabrda* professzor vezetése alatt. A kabinet megalakulását főleg a brnoi szlavisztikai és szélesebb balkanisztikai és hungarológiai hagyományok tették lehetővé (Wollman, Havránek, Jakobson, Arne Novák, Macůrek és mások brnoi tevékenysége). A hungarológiai kutatások megindulása a brnoi bölcsészeti karon *Josef Macůrek* akadémikus nevéhez fűződik. Macůrek már 1934-ben kiadott egy egyetemi tankönyvet *Dějiny Maďarů a uherského státu (A magyarok és a történelmi Magyarország államának története)* címmel és a második világháború után a magyar levéltárakban nagy jelentőségű kutatást szervezett azzal a céllal, hogy összeírják az összes ottani bohemicákat (Vestník České akademie věd a umění 1950, Časopis Matice Moravské 1951). Sok gondot fordított a magyar történetírás problémáinak feltárására, nemcsak *Dějepisectví evropského východu (Az európai kelet történetírása, 1946)* című nagy szintézisében, de más tanulmányaiban is; például a cseh és a magyar felvilágosodás-kori történetírás összehasonlítása a Dobrovsky-émlékkönyvben (Josef Dobrovsky 1753–1953, Praha 1953).

Macůrek a magyar történelem és kultúra iránti érdeklődést tanítványaiban is felébresztette. Rövid ideig foglalkozott a magyar történettudományi problematikával *Osvald Machatka*, aki két fontos tanulmányt tett közzé az első budapesti cseh-szlovák munkásegyletről és a Rákóczi-szabadságharc cseh összefüggéseiről

(*Časopis Matice Moravské* 1953, 1955). Machatkát 1955-ben a Brno-i bölcsészeti karon *Richard Pražák* követte, aki 1965-ben a közép- és délkelet-európai történelem szakra habilitált. Kabrda halála után, 1968-ban ő lett a Balkanisztikai és Hungarológiai Kabinet vezetője. Pražák kezdetben főleg a 18. század végi és 19. század eleji cseh–magyar kulturális és tudományos kapcsolatokkal foglalkozott. Ebben a témában két monográfiát írt: *Madarská reformovaná inteligence v českém obrozni (Magyar református értelmiség és a cseh nemzeti ébredés, Praha, 1962)*; – *Josef Dobrovský als Hungarist und Finno-Ugrist*. Brno, 1967) és számos tanulmányt publikált. Később a magyar irodalom szélesebb problematikájára, valamint a közép-, délkelet- és kelet-európai összehasonlító kultúrtörténeti kutatásokra fordította figyelmét. Ezekről a kérdésekről írott tanulmányai nemcsak Csehszlovákiában és Magyarországon, hanem Jugoszláviában, Franciországbán és az NSZK-ban is napvilágot láttak.

A két világháború közötti csehszlovák–magyar kereskedelmi kapcsolatokkal *Marta Romportlová* foglalkozik, szerzője a *Madarsko mezi dvema válkami 1918–1941. (Magyarország a két világháború között, Brno, 1972)* című egyetemi jegyzetnek.

A Balkanisztikai és Hungarológiai Kabinetben önálló magyar szak 1975 óta van. A magyar nyelv tanítását a Brno-i bölcsészeti karon 1958-ban, a finn nyelvért 1971-ben kezdték el, kilátásban van az észti nyelv tanítása is. (A magyar nyelv oktatásában jelentős szerep jutott *Mráz Károly* megbízott tanárnak.) 1970-től *Richard Pražák* szerkesztésében, *Marta Romportlová* és *Jiri Cvetler* közreműködésével rendszeresen megjelenik a csehszlovák hungarológiai bibliográfia (*Bibliografie československé hungaristiky 1966–1968, 1970; 1969–1971, 1974; 1972–1974, 1977*). 1978-ban szervezte a kabinet az első csehszlovák hungarológiai szimpoziont (lásd például *E. Niederhauser, Századok 1979/6. sz., L. Sziklay, Hungarológiai Értesítő 1. sz.*), amelyen elhatározták, hogy a kabinet a továbbiakban a csehszlovák hungarológia koordinációs központja lesz.

Richard Pražák

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetéről

A magyar nyelvtudománynak ma az egyik legfontosabb műhelye az Akadémia jelenleg a budai várkerületben található Nyelvtudományi Intézete. Az intézet 1949 végén alakult meg a Közoktatásügyi Minisztérium intézményeként, s 1951-ben került a Magyar Tudományos Akadémia felügyelete alá. Megalapításával lehetővé vált, hogy a hazai nyelvészeti kutatómunkában – a szükséges szervezeti formák megteremtésével, a személyi és anyagi feltételek biztosításával – jól érvényesüljön a tematikának központi, átgondolt, hosszabb időre meghatározott kijelölése. Kialakult és később jelentősen növekedett a főhivatású kutatók létszáma. Jelenleg mintegy 70 kutató dolgozik az intézet nyolc tudományos osztályán.

Az intézet fő feladata: a magyar nyelvtudomány és a finnugor nyelvészet művelése, az általános és alkalmazott nyelvészeti kutatások szervezése, végzése. Jelentős az intézet tudományszervező szerepe is. Rendszeresen segítséget nyújt az oktató és tudománynépszerűsítő intézményeknek, munkatársai részt vesznek a nyelvtudomány eredményeinek népszerűsítésében. E feladatfelsorolásból is kitűnik, hogy az intézetben jelenleg folyó kutatások középpontjában elsősorban a magyar nyelv történeti

és leíró jellegű vizsgálata, valamint az általános és az alkalmazott nyelvészeti, elméleti-módszertani kutatások állnak.

Az intézet szervezeti felépítése is e feladatok végzésének felel meg. Ma a következő tudományos osztályokból áll: magyar nyelvtörténeti és dialektológiai osztály, a mai magyar nyelv osztálya, általános nyelvészeti osztály, az uráli nyelvek osztálya, fonetikai osztály, strukturális és alkalmazott nyelvészeti osztály és szótári osztály. Ezekon kívül szervezeten kívül az intézethez tartozik az Akadémia orientalisztikai csoportja, az akadémiai nyelvtanfolyamok szervező titkársága, valamint a kutatómunkát kiszolgáló részlegek: gazdag szakkönyvtár és gazdasági osztály.

Az intézetben folyó magyar nyelvészeti kutatások elsősorban a következő területekre irányulnak: nyelvtörténeti vizsgálatok, leíró nyelvtani kutatások, értelmező szótárak, írói szótárak, rokon értelmű szavak szótárának készítése és a szinoníma tanulmányozása, nyelvjárástani kutatások, fonetikai vizsgálatok, az anyanyelvi műveltség fejlesztése és az ezzel kapcsolatos tevékenységek irányításában való részvétel.

A finnugor nyelvészet területén nyelvünk finnugor eredetű szavainak etimológiai szótára és az uráli nyelvek etimológiai szótára alkotják a kutatások gerincét. Az általános és alkalmazott nyelvészet terén elméleti és módszertani kérdések, a fonetikai kutatásokban pedig a leíró hangtani vizsgálatok állnak a munkálatok középpontjában.

Az intézet megalakulása óta igyekezett törleszteni a magyar nyelvtudomány régi adósságait. Több, jelentős kiadvány, összefoglaló munka jelent meg intézeti kollektív munkálatok eredményeként. Az anyanyelvi műveltség fejlesztése szempontjából igen jelentős eredménynek tekinthető *A Magyar Nyelv Értelmező Szótára* I–VII. kötete (1958–62), amely leggazdagabb egynyelvű szótárunk, s ez idő tájt lát napvilágot már a sorozat harmadik változatlan kiadása. Általános társadalmi igényt elégít ki *A Magyar Értelmező Kéziszótár*, amely először 1972-ben jelent meg. A nyelvtani munkálatok közül jelentős *A mai magyar nyelv rendszere* I–II. kötete (1961–62). Ennek 1968-ban megjelent egy rövidített német nyelvű változata *Ungarische Grammatik* címen. A dialektológiai kutatások jelentős eredménye *A magyar nyelvjárások atlasza* I–VI. kötete (1967–77.), valamint az *Új Magyar Tájékszótár*, amelynek első kötete jelent meg 1979-ben.

A szótári munkálatok közül kiemelkedik a *Petőfi-szótár*, ennek eddig I. és II. kötete látott napvilágot (1972. és 1978), és a *Magyar Szinonimaszótár* (1979). Az etimológiai kutatások terén jelentős eredmény *A magyar nyelv történeti etimológiai szótára* I–III. kötete (1967–76). és a *Földrajzi nevek etimológiai szótára* (1979). A finnugor kutatások számottevő eredménye *A magyar szókincs finnugor elemei* I–III. (1967–78).

A nyelvtani kutatások sajátos típusát alkotják az összevető (kontrasztív) vizsgálatok, amelyek kettős célt szolgálnak; az illető idegen nyelv tanítását idehaza és a magyar nyelv tanítását külföldön. A közeljövőben fog megjelenni az angol–magyar kontrasztív nyelvtani vizsgálatokkal foglalkozó nagyobb szabású tanulmánygyűjtemény, valamint egy magyar–francia kontrasztív nyelvészeti kötet.

Az intézet fontos feladatának tekinti a tudomány népszerűsítését is. Eredményes munkát végez az intézet közönségszolgálat, amely az érdeklődő nagyközönség rendelkezésére áll írásban, telefonon vagy személyesen. Az intézet munkatársai rendszeresen tartanak nyelvművelő előadásokat, ankétokat, és részt vesznek a rádió és a televízió nyelvi műsorainak készítésében.

Az intézet bekapcsolódott az országos távlati terv keretében folyó kutatások közül a közoktatás fejlesztését szolgáló pedagógiai kutatásokba, munkatársai az anya-

nyelvi nevelés korszerűsítésében több kísérleti tankönyv írásával tevékeny részt vállalnak.

Az intézetnek jelenleg egy saját időszakos kiadványa van, mégpedig az 1978-ban indult *Magyar Fonetikai Füzetek*, amelynek eddig négy száma jelent meg. Intézeti szervezéssel jelenik meg az *Általános Nyelvészeti Tanulmányok*, amelynek kötetei általános nyelvészeti munkálatok eredményeként könyvelhetők el. A munkatársak által készített vagy szerkesztett kiadványok általában az Akadémiai Kiadó gondozásában jelennek meg. A nyelvtudományi folyóiratok, sorozatok közül az intézetben készül a *Nyelvtudományi Közlemények*, a *Magyar Nyelvőr*, a *Nyelvtudományi Értekezések*, a *Nyelvünk és Kultúránk*, valamint az *Analecta Linguistica* c. bibliográfiai tájékoztató kiadvány.

Az intézet rendező szervként részt vesz nemzetközi kongresszusok, konferenciák szervezésében. A magyar nyelvtudomány számára különösen jelentősek ezek közül a magyar nyelvészek nemzetközi kongresszusai (1966, Debrecen, 1972, Szeged, 1977, Nyíregyháza), amelyek keretében a világ magyar nyelvvel foglalkozó kutatói találkoznak egymással. A nemzetközi kongresszusok, konferenciák alkalmával a szakemberek képet kapnak a magyar nyelvtudományi kutatások állásáról a különböző országokban, s egyben kijelölik az elvégzendő feladatokat.

Szűts László

75 éves a Magyar Nyelvtudományi Társaság

Az 1904-ben alapított Magyar Nyelvtudományi Társaság fennállásának 75. évfordulójáról tudományos ülészak megrendezésével emlékeztek meg Budapesten az Akadémián, 1979. november 20-án.

Benkő Loránd, a Társaság elnöke Társaságunk jelene és jövője című előadásában szólt a megalapítás körülményeiről, az elmúlt hét és fél évtized fontosabb eseményeiről. Hangsúlyozta, hogy a visszatekintésnek, a múlt számbavételének nem az önünneplés a célja, hanem az, hogy reális fölméréssel feltárjuk, mi hasznosítható ma a múltból. Kiemelte többek között, hogy a Társaság alapításában a kor minden jelentős magyar nyelvésze és a rokon tudományágak fontos személyiségei is részt vettek. Az alapító tagok mind elhunytak már, az általuk életre hívott szervezeti és működési formák azonban megmaradtak. A Társaságnak kezdettől fogva tudományos fórum jellege volt, ma is az van. Az új szemlélet befogadásának készsége a Társaság egyik fontos, továbbörökítendő jellemzője. A közművelődés segítése, mindezek előtt az anyanyelvi nevelés és az idegen nyelvi oktatás megjavítása a Társaságnak is szívügye, feladata, miként az előadások vitaszellemének élénkítése, a fiatalok szóhoz juttatása és az önkéntes gyűjtők segítése is. A Társaság emlékérméi tudományos teljesítmények elismerésére születtek. (A Csúry-emlékérem nyelvjárási anyag gyűjtőinek, a Révai-emlékérem egy-egy jelentős mű, illetőleg életmű, a Gombocz-emlékérem pedig fiatal nyelvészek első fontos munkája jutalmazására.) Az interdiszciplinaritás jegyében a Társaság közös üléseket rendez a Magyar Néprajzi Társasággal és a Magyar Irodalomtörténeti Társasággal. Befejezésül hangsúlyozta az előadó, hogy a Társaságot az alapítók a nyelvtudományt szerető és művelő, áldozatokra is képes nemzedékek láncolatára bízták, s ez az örökség változatlan formában él tovább.

Szathmári István, a Társaság főtákará *Mit tett a Magyar Nyelvtudományi Társaság háromnegyed századon át a nyelvtudományért és az anyanyelvi műveltségért?* című előadásában is a múltra tekintett, de elsősorban az utóbbi két évtized eredményeit taglalta. Megállapította, hogy a Társaság megalapítása a magyar nyelvtudomány korabeli magas színvonalának, fejlettségének volt a következménye s hogy az alapítók helyes és reális célt tűztek ki. A Társaság mindig a legjobb nyelvészeket tömörítette s mindig képes volt újítani. Története hű tükrö a magyar nyelvtudomány történetének. Az elődök nyomdokain haladva a Társaság ma a következő működési formákban végzi tevékenységét: 1. felolvasó üléseket rendez rendszeresen. 1949-ben 6 szakosztály működött, ma 10 (magyar, finnugor, szlavisztikai, germanisztikai-romanisztikai, általános nyelvészeti, nyelvoktatási, névtani, fonetikai, szemiotikai és szaknyelvi). Vidéki csoportok Debrecenben, Szegeden és Pécsen működnek. Gyakran üdvözölhetünk előadókként neves külföldi szakembereket. 2. Vándorgyűlések, konferenciák rendezésével a Társaság elősegíti egy-egy aktuális témakör problémáinak széles körű megvitatását, új módszerek megismertetését, az eredmények gyakorlati alkalmazását. A konferenciákat zömmel vidéki városokban rendezik. 3. A Társaság folyóirata, a *Magyar Nyelv* magas szinten reprezentálja a magyar nyelvtudományt, a benne közölt tanulmányok pontosan tükrözik a magyar nyelvre vonatkozó kutatások mindenkori állását. A Társaságnak van önálló kiadványsorozata, a *Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai*, amely a Magyar Nyelv-vel egy évben, 1905-ben indult s ma a 154. kötetnél tart. 4. A közművelődés segítése, az anyanyelvi kultúra erősítése, a tudománynépszerűsítés a Társaság fontos feladata. A Magyar Nyelv Hete rendezvényein, az önkéntes nyelvjárásgyűjtők irányításában, előkészítésében, jutalmazásában való részvétel, a különböző fórumokon tartott előadások, illetőleg publikációk jelzik a Társaság aktivitását e téren is.

Károly Sándor Szemléleti és módszerbeli változások a XX. század magyar nyelvtudományában címmel tartott előadást. Arról szólt, hogy a Társaság élete a XX. század magyar nyelvtudományának az életével esik egybe. E korszak nyelvtudománytörténetét a nagy nyelvész-személyiségek munkásságának a fő jellemzőivel mutatta be (Simonyi, Gombocz, Melich, Csúry, Mészöly, Pais, Bárczi, Kniezsa). A magyar nyelvtudományban a 60-as évek elejétől kezdve beszélhetünk új korszakról, s napjainkban kerül egyensúlyba a leíró és történeti szempont.

Lőrincze Lajos Nyelvünk a világban című előadásában a Magyarországon kívül élő magyar anyanyelvűek millióinak magyar nyelvi gondjairól szólt, különös tekintettel az USA-ban élő mintegy 1 millió magyar anyanyelvűre. Egyéni élményekkel, tapasztalatokkal színezett előadásában a „nyelvében él a nemzet” szállóigét megfordítva azt mondta: nemzetben él a nyelv, hangsúlyozván ezzel a közösség nyelvmegtartó erejét.

A jubiláló Magyar Nyelvtudományi Társaságot és az ülésszakot az Akadémia nevében *Szabolcsi Miklós*, a Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya elnöke köszöntötte. A Társaságot az egyik legaktívabb, legnépszerűbb tudományos társaságnak nevezte, amelynek jelentősége szavai szerint a jövőben tovább nő. A társtudományok nevében *Tálas István*, néprajztudós meleg hangon emlékezett meg a két testvér-tudomány, a néprajz és a nyelvtudomány kapcsolatáról, s a Társaságnak múltjához méltó lendületet és eredményességet kívánt.

Kiss Jenő

Nekrológok

Emil Boleslav Lukáč

Hídépítő író volt; nem engedte, hogy az egyszer levert cölöpöket elsodorja az újra meg újra megjelenő ár. Fél évszázadnál hosszabb ideig fogalmazta, mondta, továbbította az üzenetet: a szomszéd népek egymás ismeretének és becslésének az üzenetét. „Fél évszázados hang vagyok – mondta egyik előadásában –, a Duna medencei népek sorsközösségének és baráti megegyezésének hangja”. Eszmélkedéséről kezdve tiszta szívvel szolgálta a szlovák–magyar közeledést, a szomszédos népek kölcsönös egymás becslését.

A nagy üzenetváltásnak a szlovák irodalomban Lukáč volt talán a leghűbb meghallója és legkövetkezetesebb folytatója. Legalább ötven Ady-verset fordított szlovákra, s értelmezte, hirdette, védte írásban és szóban Adyt, a költőt és az embert, a vádakkal, a gúnyolódásokkal, a fagyos közönnyel és támadásokkal szemben is.

A nagy üzenetváltásból nemcsak Ady verseinek közvetítését vállalta Lukáč, vállalta Ady költészetének szellemét, az egész magyar irodalmat, vállalta, sürgette a szlovák–magyar jószomszédi kapcsolatok építését; még a leginkább ellenségeskedésre hajló időkben is a baráti megegyezés szószólója maradt. 1939-ben – az elszabadult nacionalista tobzódás idején – cikket írt az Elanba a kultúrák cseréjéről, s arcképeket rajzolt Juhász Gyuláról, Tóth Árpádról és Kosztolányiról. 1941-ben kötetben jelentette meg a maga Ady-fordításait, mintegy személyes vallomásként is az emberség, a békesség mellett. 1943-ban a modern magyar líra első szlovák nyelvű antológiájához írt előszót, s megvédte a kulturális értékek kölcsönös megismerésének gondolatát még a szlovák fasiszta belügyminiszter támadásával szemben is.

Lukáčot nem törték meg a sorozatos támadások sem, hű maradt a nagy üzenetváltás szelleméhez; a Dunatáj-i népek együttes boldogulásának a víziója élt a lelkében. „A népeknek – írta 1943-ban –, amelyek egymás mellett élnek a maguk önálló életét, előbb-utóbb meg kell találniuk a modus vivendit, mégpedig nemcsak politikai téren . . .” „Mélységes meggyőződése, . . . hogy semmiképpen sem elegendők a konjunktúrákhoz igazodó kapcsolatok, egyezmények. Tartósan koordinált, kölcsönös megbecsülésen és megértésen épülő rokonszenv csak akkor lehetséges két nép között, ha átadják egymásnak szellemi, kulturális értékeiket, ezeket kölcsönösen minél tüzetesebben megismerik, tanulmányozzák, megértik, terjesztik, befogadják, a maguk értékei közé sorolják. Mert minden átvett és a maga helyére besorolt rangos idegen kultúrárték termékenyítőn hat a magunk kultúrájára és ezzel közvetve a mi kincsünké válik”.

Erme gondolatok jegyében folytatta Lukáč a második világháború után is hídépítő tevékenységét, kedvezőbb körülmények között. Petőfiről, Madáchról, Jókairól, Gyóni Gézaról írt és beszélt, a klasszikusok mellett az élőkötől: Illyéstől, Jékelytől, Weörestől, Juhász Ferencről, Nagy Lászlótól és másoktól fordított. Hatalmas antológiájába, *A Duna vallomása* (1976) 146 magyar költő 272 versét ültette át szlovákra, Janus Pannoniustól Tamás Menyhértig, hat évszázad liráját áttekintve, érte az irodalomtörténeti fejlődést, de saját ízlésének is engedve. S a fordítások értékét ugyan nem befolyásolja, de a nagy üzenet szellemét jelzi, hogy szinte minden huszadik századi magyar költővel, akit fordított, legalább egyszer kezét fogott.

Adyt még nem láthatta, de Babits Mihállyal, Kosztolányi Dezsővel, Karinthy Friggyessel már találkozott, Illyéssel együtt volt a Sorbonne hallgatója, József Attilával társaságban találkozott, Szabó Lőrincsel, Berda Józseffel jó barátságban volt, Győry Dezsővel, Vozáry Dezsővel, a szlovákiai magyar költőkkel újra meg újra üzenetet váltott, s Csuka Zoltánhoz, Weöres Sándorhoz, Jékely Zoltánhoz és annyi más élő magyar költőhöz és íróhoz jó barátság fűzte.

S a magyarországi olvasók közül viszonylag sokan örülhetnek: nemcsak Lukács verseit és tanulmányait ismerhették magyar fordításban, de Emil Boleslav Lukáčot, az élő embert is, személyes közlő; ünnepekről, előadásokról, a Csehszlovák Kultúrából és író-olvasó találkozókról. Magyarországon ő volt a szlovák kultúra elismert nagykövete. Még élete nyolcadik évtizedében is mindenütt ott volt, ahol a hídépítés lehetőségét vélte. Mindig elvegyült a sokadalomban, emberként, résztvevőként, s mégis kivált, költőként, élő üzenetként. A száz éves Adyt ünneplők népes gyülekezetét Pozsonyban még ő köszöntötte, szlovákul, a maga és a szlovák Írószövetség nevében, majd – mivel az ünneplők nagy többsége nemzetiségi volt – magyarra fordította a szót, Adyról beszélt és Ady-verseket mondott, magyarul – emlékezetből és hibátlanul – és szlovákul, tüzzel, már-már sziklákat görgetőn. A baráti asztaloknál is ilyen természetességgel váltotta a szót szlovákról magyarra, magyarról szlovákra, folytatta a szlovák népdalt magyar virágénekekkel, s Juhász Gyula magyar verseit Hviezdoslav szlovák strófáival, s beszélt szinte egyforma otthonossággal a szlovák és magyar irodalom és köznapi élet gondjairól, a hídépítés soros feladatairól.

Emil Boleslav Lukács emlékét a magyar írók, olvasók és a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság is szeretettel őrzik. Élete tanulságát is vállalva: a testvéri összefogás útján kell haladni tovább, akadályokon, gátásokon és gátakon át szolgálni a nagy látomást – a Dunatáj népeinek testvéri összefogását.

Czine Mihály

Bálint Sándor
(1904–1980)

A magyar néprajztudomány páratlanul jeles alakja távozott az élők sorából Bálint Sándor személyében. Abból a rétegből származott, a szeged-alsóvárosi paprika-termelő kisparasztok és vizenjáró emberek világából, amelynek néprajzát és történetét egész életében kutatta és írta. „Apai örökség”-nek nevezte a szegedi népélettel foglalkozó tanulmányait egyik nemrégiben megjelent vallomásában. Szeged népi kultúrája és művelődéstörténete valóban életművének egyik nagy és fontos ága volt. A másik, a magyar katolikus néprajz szervesen kapcsolódott hozzá azzal az általa gyakran hangoztatott ténnyel, hogy Szeged népe a reformáció közbeiktatódása nélkül a középkortól folytonosan őrizte katolicizmusát, mely épp ezért a magyar katolikus népélet igen régi rétegeit tartotta meg. Buzgón vallásos édesanyjára gondolva előbb említett vallomásban „anyai örökség”-nek nevezte a szakrális néprajz kutatását, mely azonban nem maradt meg Szeged szűk körében, hanem kitágította látókörét az egész magyar nyelvterületre, sőt Közép-Kelet Európára, nem hagyva figyelmet nélkül a távoli középkorba és az antikvitásba vivő szálakat sem.

Bálint Sándor tanúja és tevékeny résztvevője volt a magyarországi egyetemi néprajzi oktatás születésének és első lépéseinek. Minden iskoláját szülővárosában végezte, sosem vált el tőle, még a jellegzetes nyelvjárást sem vetkőzte le. Akik közelebről ismerték, tudják, hogy „őzész” nála természetes életelem volt és a „szögediség” mindennapos megvallása. Utolsó egyetemi évében (1926) még hallgathatta annak a *Hermann Antalnak* a néprajzi előadásait, aki Kolozsvárt a néprajz első magyarországi egyetemi magántanára volt (1898), és az egyetemmel együtt települt át Szegedre. Ekkortájt került kapcsolatba *Solymossy Sándorral* is, aki néhány év múlva, 1929-ben az első magyarországi néprajzi tanszék nyilvános rendes tanára lett. Bálint Sándor ekkor már a szegedi néprajzi kutatások elkötelezettje és a kezdettől professzora, nyugdíjba meneteléig a tanszék „díjtalan tanársegédje”. 1934-ben itt habilitálták magántanárrá magyar néprajzból.

Solymossy Sándor távozásával a szépen indult szegedi néprajzi tanszék történetében változások következtek be, a súlypont Budapestre tevődött át a néprajz egyetemi oktatásában. Bálint Sándor tanítóképzői és tanárképzőbeli tanárként működött, majd rövid budapesti egyetemi előadói tevékenység után (1939) 1945-től a néprajz előadója a szegedi egyetemen, 1947-től pedig ugyanitt egyetemi tanár. Ebben a minőségben ment nyugdíjba 1965-ben.

Pályájának minden szakaszában egyaránt művelte mindkét általa választott ágát a néprajznak. Az első időszakban azonban inkább a szakrális néprajz volt túlsúlyban a publikációkban, amit két könyv is fémjelez, *Az egyházi év néprajza* (1938) és Orosz István „szentember” általa kiadott paraszti önéletrajza (1942). Hosszú szünet után 1957-ben a *Szegedi szótár* két kötete a város múltjával foglalkozó tudós munkásságának első nagyszabású eredménye. Ezután sorban következtek hasonló munkák a *Szeged városa* (1958), *A szegedi paprika* (1962), a *Szeged népe* (1965). De különösen nyugdíjaztatása után vált igazán termékennyé, a 70-es években sorozatban jelentek meg kötetei immár egyszerre az apai és anyai örökséggel sáfárkodva. A Szeged környéki tanyavilág nagyszerű mesemondójának, *Tombác Jánosnak* összegyűjtött meséi (1975), *Szeged reneszánszkori műveltsége* (1975), és az életmű betetőzése egyfelől *A szögedi nemzet* (1976, 1977), a szegedi népelet enciklopédiája, amelynek harmadik kötetét már nem vehette kezébe, másfelől a katolikus néprajz nagy összegző munkái: *Karácsony, húsvét, pünkösd* (1974) és az *Ünnepi kalendárium* két kötete (1977).

Idős korban, de mégis váratlanul hunyt el autóbaleset áldozataként. Élete utolsó napjáig dolgozott és sok tervet, megvalósítatlan elképzelést vitt magával a sírba.

Kósa László

Komlós Aladár halálára

A nyolcvannyolcadik életévében elhunyt Komlós Aladár azok közé a tudósok közé tartozott, akiknek számára eleven stúdiumot jelent a tudomány. Eleven eszmét képviselt, a műalkotás emberi jelentéséig hatolt. Minden érdekelt, elmerült a kor megoldásra váró szellemi gondjaiban, egyszersmind fölējük emelkedett. A mindennapi élet közelében élt, ugyanakkor biztos távlatból szemlélte az eseményeket. Olyan tudós és irodalomkritikus volt, aki nemcsak vizsgál, elemez és ítélkezik, hanem fogékony érzékekkel, szenvedélyes szívvel át is éli az irodalomban kifejezésre

jutó nagy emberi élményeket. A tudományt író módjára művelte, bizonyos lírai érzékenységgel, személyes átéléssel. Vizsgálódásairól, felismeréseiről az író eszközeivel adott számot: egy nagy hagyományú esszéstílus, a Nyugat körében kialakult tanulmányírás utolsó képviselői közé tartozott.

Felvidéki kisvárosban: Losoncon töltötte gyermekéveit, majd a budapesti egyetem hallgatója lett. Megismerkedett a Nyugat irodalmi forradalmával és a radikálisok eszméivel. A Galilei Kör tagja volt. Eszmélkedésére Ady Endre, Babits Mihály, Tóth Arpád és Jászi Oszkár munkássága gyakorolt hatást. Ifjúságát az első világháború szakította meg, az olasz frontra, majd hadifogságba került. Alig hogy visszanyerte szabadságát, el kellett hagynia szülővárosát: emigrációba vonult, a Bécsi Magyar Újság munkatársa lett. Néhány évvel később Budapesten telepedett le, gimnáziumi tanár, a Nyugat elismert kritikusa lett. Írói pályáját versekkel kezdte, költeményei *Voltam poeta én is* (1921), *A néma őriült arca* (1936), *Himnusz a mosolyhoz* (1941) címen láttak napvilágot. Népszerű regények kerültek ki tolla alól (*Római kaland*, 1933; *Néro és a VIII/a*, 1935). Mint kritikus a Nyugat eszményeit követte, a Nyugat költőiről írta *Új magyar líra* (1928) című könyvét. Tanulmányait *Írók és élvek* (1937) címen rendezte sajtó alá. Őrizte és védelmezte ifjúkorának progresszív eszményeit, bátor magatartása nem egyszer találkozott a hatóságok megtorlásával. A háborús üldöztetések elől sikerült menedéket találnia.

A felszabadulás után újult erővel látott a munkához. Írásaiban irodalmunk haladó hagyományait mutatta be, *Irodalmunk társadalmi háttere* (1947) című nagyobb tanulmányában az elsők között vizsgálta a magyar irodalom szociológiai hátterét. Egyetemi tanár lett, a „személyi kultusz” korának önkénye távolította el katedrójáról. Magányos alkotó munkába húzódott vissza, ekkor kezdett el foglalkozni a 19. század második felének költői törekvéseivel. Ennek az állhatatos munkának az eredményeként jelent meg *Vajda János* (1954) című monográfiája és *A magyar líra Petőfitől Adyig* (1959) című fejlődésrajza, valamint egy sor kismonográfiája és tanulmánya Komjáthy Jenőről (1954), Reviczky Gyuláról (1955), a korszak irodalmi ellenzéki mozgalmairól (1956), továbbá a magyar szocialisztikus líra előzményeiről és kezdeteiről (1957). Két kötetben dolgozta fel a szimbolista irodalom történetét (*A szimbolizmus és a magyar líra*, 1965; *A szimbolizmus*, 1965). *A líra műhelyében* (1961) címmel élvezetes esszében foglalta össze a költői alkotás műhelykérdéseit. *Gyulaiótól a marxista kritikáig* (1966) címmel az újabb kritikátörténeti kutatásokat alapozta meg. Tanulmányait *Tegnap és ma* (1956), *Tárguló irodalom* (1967), *Vereckétől Dévényig* (1972), *Költészet és bírálat* (1973), valamint *Kritikus számadás* (1977) című kötetekben rendezte sajtó alá. Válogatott verseit *Reggeltől estig* (1963) címen adta közre: tekintélyes írói munkásságából legjobban ezekhez a költeményekhez ragaszkodott.

Az irodalomtörténetírást és -kritikát olyan diszciplinának tekintette, amely erős meggyőződést és biztos ízlést kíván művelőjétől. A kritikust „bizalmi férfinak” nevezte, akire társadalmi és nemzeti feladatok hárulnak, aki a közgondolkodás épségéért és egészséges fejlődéséért felel. Tollát az eligazítás vágya mozgatta, a kritikát ember- és társadalomformáló erőnek tudta. Innen eredt felelősségtudata, egyszersmind függetlensége, amelyet nehéz korszakokban, áldozatok árán is őrizni tudott. Szavára és magatartására mindig figyelni kellett, nemcsak mondanivalója volt értékes, hanem példája is. Kevés kritikus ragaszkodott meggyőződéséhez oly konok hűséggel, mint Komlós Aladár; nemcsak véleményének szerzett ezzel megbecsülést, hanem a sokszor elárult hivatásnak: az irodalomkritikus hivatásának is.

Pomogáts Béla